

פניני

חשוקי חמד

על סדר פרשיות התורה

מלוקטים מאוצרות ספריז המתוקים

של הגאון מו"ר

הרב יצחק זילברשטיין שליט"א

חבר מועצת גדולי התורה

וראש כולל 'בית דוד' חולון

פרשת וזאת הברכה * תשע"ח

תוכן העניינים:

3	פרשת וזאת הברכה.....
3	מה להקדים בסעודת שבע ברכות עם סעודת ברית מילה.....
3	בן חו"ל הנמצא בא"י וכבר שמע קריאת 'וזאת הברכה' האם למחרת ישמע שנית.....
4	כיצד ינהג המגיד שיעור כאשר מגיעים אל השיעור פיליפינים.....
5	המיניסטר הנכרי ערך בחינה לראביי הרפורמי בדיני שחיטה.....
7	האם יציל את אביו העכו"ם שטובע בנהר.....
8	נסיך אפריקני נתן ליהודי "עבד", האם יקבלו.....
9	נדע לו שהעובד שלו משתחוה כל בוקר לשמש, האם ימחה בידו.....
10	לקבל מתנות מנכרי.....
11	הבטיחו כסף לאשה כדי שלא תפיל והתברר שהיא נכרית.....
12	שאלה: מה פירוש התפילה כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון?.....
13	האם שכנים יכולים לדרוש משכנם להתקין סורגים שאינם מכערים את הבנין.....
14	העמדת עמודי ברזל לצורך סוכה בחצר המשותפת.....
14	האם אפשר לבני שכונה לכופף את זה לבנות גינה ציבורית.....
15	אבא שציווה לבנו שלא ילך ברחוב, רק לאחר שתשש כח החמה כדי שלא יחלה.....
15	מתי מתחילים לומר תפילת 'ועננו בורא עולם' בשנה מעוברת.....
16	לגור בבית פרטי או בבית משותף.....
17	הוריש בתיו לבניו ואחד מהם יצטרך לתת בית כנסת, היקבל פיצוי.....
18	יכול להקים ישיבה ביריחו או בעיר אחרת.....
18	קנה קבר מחיים, ואח"כ נקבר בשכנותו רשע.....
19	האם מותר לבן נח להסתכן ולהחביא יהודי, כדי שלא יהרגוהו.....
19	האם בן נח מצווה על קידוש השם.....
20	האם מותר לנכרי להסתכן כדי להציל יהודי.....
21	האם מותר לנכרי להמית את עצמו כדי להציל יהודי.....
21	מותר למסור נפשו תחת תלמיד חכם.....
21	מותר לגוי למסור עצמו למות תחת יהודי.....
22	גבור המוציא דבר כבד בשבת או ביוכ"פ.....

ליקוט סידור ועריכה - ישי מזלומיאן: 05276-91549

לעילוי נשמת איתן בן רבקה ז"ל

פרשת וזאת הברכה

פרשת וזאת הברכה

מה להקדים בסעודת שבע ברכות עם סעודת ברית מילה

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ (לג-א).

שאלה: כאשר יש סעודת שבע ברכות ביחד עם סעודת ברית מילה, ומגישים תוספת מנה מיוחדת גם לכבוד לברית, וגם לכבוד החתן והכלה, יש להסתפק למנהג בני אשכנז שנוהגים לומר לפני ברכת המזון את הפיוט 'דוי הסר' בסעודת חתן, ו'נודה לשמך' בסעודת ברית, מהו הפיוט שיש להקדים בנידון דידן כאשר הסעודה היא עבור הברית והשבע ברכות?

תשובה: בשו"ת שרגא המאיר (ח"ב סימן סח) כתב שיאמרו תחילה נודה לשמך, כיון ש'דוי הסר' הוא בקשה ו'נודה לשמך' הוא שבח לבורא עולם, ויש להקדים שבח לבקשה, וכמו שכתב רש"י (דברים לג א) **לגבי ברכת משה רבנו**, שפתח תחלה בשבחו של מקום, ורק אחר כך פתח בצרכיהם של ישראל, ע"ש.

אולם מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל אמר שצריך להקדים את ההוספות של סעודת החתן ולומר תחילה 'דוי הסר', כיון שסעודת החתן והכלה היא עיקר הסעודה. ונראה שכוונתו על פי המבואר בשו"ע (או"ח סימן תרמ ס"ו) שחתן ושושבינים וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל ז' ימי המשתה. והוסיף הרמ"א שסעודת ברית מילה וכן הסעודה שאוכלין אצל היולדת חייבין בסוכה. וביאר המשנ"ב (שם ס"ק לד) דאע"ג דסעודת ברית מילה היא סעודת מצוה כמ"ש בשו"ע (יו"ד סימן רסה ס"ב), מ"מ לא דמי לסעודת חתן שהיא מצוה גדולה לשמח חתן וכלה ונקראת סעודת מצוה בכל מקום, אבל זה אינה מצוה כ"כ, וא"כ די להם בעשרה אנשים, ובביאור הלכה (שם ד"ה וסעודת) הוסיף את הטעם שהביא הגר"א דסעודת ברית מילה לאו מצוה מדאורייתא היא שידחה הסוכה כמו נישואין. אם כן ודאי יש להקדים את הפיוט 'דוי הסר' שהוא מחמת סעודת החתן והכלה.

יש להוסיף שבשמחת החתן יש מעלות מיוחדות, א. בסעודת חתן תיקנו שבע ברכות מה שלא תיקנו לסעודת ברית מילה. ב. מוסיפים שהשמחה במעונו אפילו כשיש ברית מילה כמבואר במאירי (סוכה דף כה ע"ב), למרות שבסעודת ברית רגילה לא אומרים הוספה זו מפני צערא דינוקא כמבואר בכתובות (דף ח ע"א). ג. מצינו שמתירים לומר לעכו"ם לנגן בכלי שיר בחופות, ואפילו לומר לעכו"ם לתקן הכלי שיר, שרי משום כבוד חתן וכלה, כמבואר בשו"ע (או"ח סימן שלח ס"ב), וביאר שם המשנ"ב דשמחת חתן וכלה עדיף יותר משאר סתם דבר מצוה, ולכן מותר האמירה אפילו בתיקון הכלי שיר דהוא מלאכה דאורייתא, אבל בשאר שמחה של מצוה כגון בסעודת מילה או בשמחת תורה אסור אפילו לומר לגוי לנגן, אם לא שבאין מעצמן או שהכינו אותם מערב שבת, עיי"ש. ד. מבואר במסכת ברכות (דף ו ע"ב) שכל המשמח חתן זוכה לחמשה קולות ולתורה וכאלו בנה חורבה מחורבות ירושלים, מה שלא מצינו בשאר שמחות.

ויעוין עוד בשו"ת שבט הלוי (ח"ג סימן צד אות ג) שכתב ששני הפיוטים לא נתקנו במיוחד לנישואין או למילה, אלא נעשו מהקדמונים כהקדמת שבח לבהמ"ז בפרט כשיש כהנים, אלא שרבותינו מיסדי המנהגים לקחו פיוט של דוי הסר לנישואין כמו שכתב הבית שמואל (שם ס"ק יא) דכשאר עשרה אומרים בנשואין נודה לשמך, הרי דשייך לנישואין כמו לברית, מ"מ לו יהא שאומרים שניהם מ"מ נראה שהקדימו דוי הסר ואח"כ נודה לשמך, כי נודה לשמך מקושר יותר לברכת המזון שמבקש רשות מכהנים הלויים [או כהנים והלויים] וברשות מורי ורבותי, עיי"ש. (חש"ח יומא לט ע"ב).

בן חו"ל הנמצא בא"י וכבר שמע קריאת 'וזאת הברכה' האם למחרת ישמע שנית

וְזֹאת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַךְ מֹשֶׁה אִישׁ הָאֱלֹקִים אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי מוֹתוֹ (לג-א).

שאלה: בן חו"ל הנמצא בא"י בשמחת תורה, ואין לו מנין של בני חו"ל הקוראים 'עשר תעשר', האם חייב לשמוע 'וזאת הברכה' כמו שקוראים בארץ ישראל בשמחת תורה, או שמא מאחר ולמחרת יהיה לו מנין של בני חו"ל וישמע 'וזאת הברכה' במנין של בני חו"ל הנמצאים בא"י, ממילא אין צריך לשמוע את הקריאה הזו גם בשמיני

פניני חשוקי חמד

עצרת שלו. כמו כן יש להסתפק אם כבר שמע 'וזאת הברכה' כמנהג בני א"י, האם חייב לשמוע שנית 'וזאת הברכה' למחרת כדין בני חו"ל?

תשובה: כתב המשך חכמה (סוף וזאת הברכה) דמה שקוראים וזאת הברכה בשמחת תורה אין זה רק בתור פרשת השבוע, וכדי להשלים את הספר תורה, אלא גם במערבא שהיו מסיימים את התורה אחת לג' שנים גם הם היו קורים וזאת הברכה בשמחת תורה, מדין קריאת היו"ט לרמוז אל מה שאמרו בסוכה דף נה ע"ב אמר רבי אלעזר שבעים פרים כנגד ע' אומות, פר יחידי למה כנגד אומה יחידה וכו', ולזה קורין הופיע מהר פארן, ואתא מרבבות קודש, אף חובב עמים, שהניח כל האומות והשרה שכינתו על ישראל ונתן להם תורתו, עיי"ש.

ולכן לשיטתו גם כשבן חו"ל שמע קריאת 'וזאת הברכה' בשמיני עצרת שלו, עדיין חייב לשמעה שנית בשמחת תורה שלו, כי כן קבעו חז"ל שזוהי הקריאה של היו"ט, ולא רק כדי לסיים את פרשיות התורה, וכמו כן בשאלה הראשונה כשאין מניין של בני חו"ל ישמע את קריאת התורה של וזאת הברכה של בני א"י כיון דחייב בחומרת מקום שבא לשם.

אולם הברכי יוסף (סימן תרסח בשיווי ברכה אות ג) דן אמאי אין קורין בני א"י ובני חו"ל את וזאת הברכה ביום הראשון, ויקראו כל הבכור בחו"ל ביום השני, וכתב דוזאת הברכה לא שייכא לרגל כלל, ותו במערבא מסקי אורייתא לתלת שני (מגילה דף כט ע"ב) ולא קרי וזאת הברכה, ולשיטה זו יתכן דאם כבר שמע בשמחת תורה במנין בני א"י וזאת הברכה, אם היא טרחא לו אינו חייב לטרוח ולשמעה עוד פעם, כיון דכבר שמעה וכבר סיים התורה. (חש"ח סוכה נה ע"ב).

כיצד ינהג המגיד שיעור כאשר מגיעים אל השיעור פיליפינים

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג-ד).

שאלה: מעשה במגיד שיעור בבית הכנסת אחד, שלשיעורו מגיעים כמה זקנים מלווים בעוזר פיליפיני. פיליפינים אלו נמצאים כבר זמן רב בארץ, כך שהספיקו ללמוד את לשון הקודש. בשעת השיעור הם לא ממתנינים מחוץ לבית הכנסת, אלא הם יושבים בצד, ומגלים עניין רב בדברי התורה, ולמרבה הפלא, הנכרים הללו משתתפים בצורה רצינית מאוד בשיעור, הם שואלים ומקשים, ומוסיפים אווירה רצינית לשיעור. ונשאלת השאלה האם מותר למסור שיעור באופן כזה שהנכרים מקשיבים לשעור, וכן האם מותר להשיב לנכרים על השאלות שהם מקשים?

תשובה: נאמר בחגיגה (דף יג ע"א) אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים, שנאמר 'מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום'. וכן למדנו בסנהדרין (דף נט ע"א) נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר (דברים לג ד) **תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב**, לנו מורשה ולא להם. וממילא המלמד את הנכרי תורה, עובר אף באיסור לפני עיור לא תתן מכשול. ואם כן אולי אסור למסור את השיעור באופן כזה שנכרים שומעים ומקשיבים לשעור.

אכן יעוין באגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קלב) שכתב דאיסור לימוד לעכו"ם הוא דוקא כשכוונתו למוסרם לעכו"ם, אבל כשכוונת הלומד הוא ללמוד בעצמו, ולמוסרם ליהודים הנמצאים שם, לא נאסר מחמת שנמצא שם גם עכו"ם. וכעין ראייה יש להביא מהא דאסור ללמד גם את עבדו תורה כדאיתא ברמב"ם (פ"ח מעבדים הי"ח) ובשו"ע (יו"ד סימן רסז סעיף עא). ומצינו שטבי עבדו של ר"ג היה ת"ח גדול וראוי ליסמך, כדאיתא ביומא (דף פז ע"א) והיו החכמים לומדים ומפלפלים, אף שהיה טבי נמצא אצלם בכוונה לשמוע דברי חכמים, כדאיתא בירושלמי (פ"ב דסוכה ה"א מובא בתוס' בסוכה דף כ ע"ב ד"ה ראיתם) אלמא דכיון דכוונתם היה ללמד בעצמם לא נאסרו אף שידעו שטבי שהוא עבד נמצא שם שג"כ לומד מהם. ומסתבר שכן הוא ג"כ בעכו"ם שהאיסור הוא רק כשהכוונה הוא למסור להעכו"ם, אבל כשהלומד הוא לישראל אף שנמצא שם גם עכו"ם שג"כ שומע אין לאסור. ואף שבסברא אולי היה מקום לחלק לומר שעכו"ם חמיר, אבל כיון שהאיסור נמצא בשניהם, ומצינו היתר בעבד כשהכוונה אינו

פרשת וזאת הברכה

ללמד לו אלא שממילא לומד ממה שהחכמים לומדין לעצמן, אין לאסור גם בעכו"ם. ויעוין עוד בשו"ת שרידי אש (ח"ב סימן נה-נו) שהאריך בזה הרבה. ויעוין עוד במש"כ בחשוקי חמד (סוף מסכת ב"מ).

ועוד ראייה יש להביא ממסכת מגילה (דף טו ע"ב), דאסתר ידעה פסוק במשלי שלמדה מבית אביה, ופרש"י ששמעה התינוקות אומרים כן, ואולי היה קשה לרש"י איך למדה משלי בבית אביה, הרי אסור ללמד את בתו תורה, ולכן פירש שלימדו את התינוקות, והיא שמעה אותם.

וממילא בענינו שכל מגמתו של מוסר השיעור היא ללמד ולחזק את המשתתפים היהודים, ואין לו שום כוונה למסור את דברי התורה לנכרי, יוכל להמשיך להעביר את השיעור אף שנוכחים שם נכרים.

אלא שצ"ע האם מותר להשיב לנכרים תשובות על השאלות והקושיות שהם מקשים במהלך השעור. והנה שנינו במסכת עבודה זרה (דף מד ע"ב), שאל פרוקלוס בן פלוספוס את ר"ג בעכו, שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי, אמר ליה, כתוב בתורתכם 'לא ידבק בידך מאומה מן החרם', מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי, אמר לו אני לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי, יעו"ש. ואם כן אולי יש ללמוד מכאן שמותר להשיב תשובות לנכרי ששואל שאלות בלימוד.

אולם למעשה נראה שיש להביא ראייה מגמרא זו להיפך, דהנה שאלה זו באמת נתקשו בה האחרונים, איך לימד ר"ג תורה לנכרי, ויעוין ברע"א בסוגיין שציין לדברי הטורי אבן בחגיגה (דף יג ע"א) שחידש שכל האיסור לגוי ללמוד תורה, הוא רק כשעושה כן מעצמו, אבל אם עושה כן ברשות ישראל שפיר דמי, ומביא ראייה לזה מזה שמצינו בהרבה מקומות שהשיבו חכמים לנכרים על שאלותיהם בד"ת, ומביא את הסוגיה הנ"ל בע"ז שר"ג השיב לפרוקלוס בן פלוספוס, ומקשה איך באמת השיב הא איכא משום לפני עור, וע"כ חזינן מכאן שברשות ישראל אין איסורא. ומוסיף להקשות דאכתי האיך השיבו הא מ"מ איכא איסורא משום מגיד דבריו ליעקב, ותירץ הטורי אבן דפסוק זה אינו אלא אסמכתא בעלמא ומדרבנן בשואל ממנו ד"ת ומשיבו, לית לן בה, כיון שאין זה אלא דרך עראי ויש בו משום דרכי שלום לא גזרו רבנן. [ומוסיף שם שלמ"ד שדינו כנערה המאורסה אם כן אפילו ברשות אסור, ואם כן קשה מכל הני עובדא דמצינו שהשיבו חכמים לנכרי על שאלותם הא איכא משום לפני עור, יעו"ש].

לפי דברי הטורי אבן, הרי שבענינו יש מקום להשיב לנכרים על השאלות שלהם, אם זה באופן עראי ויש בזה משום דרכי שלום, משום שמה שאמרינן שגוי שלומד תורה נחשב לגזל, הרי שזה גזל של כלל ישראל, ומאן שביק ומאן מחיל, והוסיף השפת אמת על מה שהביא ראייה מהא דמצינו בכמה דוכתי שהשיבו חז"ל לעכו"ם על שאלתם בתורה, י"ל דדוקא למסור להם ד"ת אסור אבל כשעכו"ם יודע הפסוק וטועה בו, מותרין לפרש לו כדי שלא יחשוב אותנו כעוברין עמ"ש בתורה, יעו"ש. ולדבריו בענינו לכאורה אין כל היתר לומר תשובה לנכרי.

ולמעשה יש לנהוג, שאחרי שהנכרי ישאל את השאלה, המגיד שעור יחזור על השאלה עבור כלל הציבור, ויכוון ללמד את היהודים, ושהנכרי ישמע תשובה ממילא. (חש"ח ע"ז מד ע"ב).

המיניסטר הנכרי ערך בחינה לראייה הרפורמי בינינו שחיטה

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג-ד).

שאלה: מסופר בספר 'אחרי במדבר': סבו של הגאון רבי יששכר מאיר זצ"ל, היה הגאון רבי יששכר זליגמן מייער זצ"ל, רבה של העיר רגנסבורג שבגרמניה. בכל שנות הנהגתו לחם כארי ברפורמים שאיימו להרוס את אושיות היהדות הצרופה באותן שנים. אחד מתושבי העיר, 'ראביי' שהשתייך לבני החוג הרפורמי, החליט ליטול לעצמו את האחריות על מערכת השחיטה בעיר בגיבוים המוחלט של הרפורמים. היתה זו פרצה נוראה בחומת הכשרות, ורב

א. יעו"ש שדן דאולי היה מקום להתיר מצד זה שאף גויים מצווים על הלכות ע"ז, אך דוחה סברא זו כי על אביזרייהו אינם מצווים, יעו"ש.

פניני חשוקי חמד

העיר נתמלא בחרדה גדולה. באחד הלילות, בעיצומו של המאבק על הכשרות, נראתה לו בחלומו דמות הדורה שציוותה עליו ללכת וללמד את המיניסטר הגוי, שהיה בורר במאבק על השחיטה, את הלכות שחיטה הסבוכות.

הבין רבי יששכר כי יש דברים בגו, ואזר חלציו ומיהר להיפגש עם המיניסטר הגוי, שהיה הבורר במאבק על השחיטה. בנחישות מהולה בחשש, הציע למיניסטר ללמוד את דיני השחיטה היהודית. למרבה הפלא, הסכים המיניסטר להצעה, והחל הרב ללמדו את ההלכות. להפתעתו, גילה המיניסטר התעניינות רבה בלימוד, וכך שינן הרב באוזני 'תלמידו' הגוי שוב ושוב, את דברי הגמרא בחולין (דף ט ע"א) "כל טבח [שוחט] שאינו יודע הלכות שחיטה, אסור לאכול משחיטתו, ואלו הן הלכות שחיטה: שהייה דרסה חלדה הגרמה ועיקור".^ב עד שידע הממונה הערל את הלכות השחיטה על בורין.

בסיום הלימוד המזור הזה, ניצל רבי יששכר את ההזדמנות הלא שגרתית שנפלה בחלקו וביקש מהממונה: "עתה, כאשר הבנת את דרישות ההלכה על בורין, בדוק בבקשה האם אותו יהודי פוקר הטוען למשרה חשובה זו, יודע גם הוא את מה שאתה יודע." בקשתו של רב העיר התקבלה, והיהודי הרפורמי, שניסה ליטול לעצמו את האחריות הכבדה על השחיטה היהודית בעיר, הוזמן אחר כבוד אל המיניסטר, שכאמור שימש כבורר.

כשהגיע, מצא עצמו להפתעתו בעצומה של בחינה על הלכות שחיטה. "אולי תאמר לי בבקשה", פונה הגוי לרפורמי, "מהן חמשת הדברים הפוסלים את השחיטה?" הנבחן החל לגמגם, והפגין בורות מוחלטת בנושא. המיניסטר הבוחן הופתע לראות בעיניו כי האיש המתיימר להציג עצמו כבקי בהלכות וראוי לקבל על עצמו את התפקיד המכריע, אינו שולט כלל ועיקר בהלכות. הנבחן המבולבל לא תיאר לעצמו כי הבורר הגוי שולט בהלכות השחיטה היהודית וחפץ הוא לבוחנו, כך שלא נערך כלל לבחינה מסוג זה. למותר לציין כי המעמד הנדיר הסתיים בקלונו של הרפורמי שהתגלה במערומיו. האמת יצאה לאור, והמיניסטר הדיחו על אתר, כאשר האחריות הכבדה על מערכת השחיטה בעיר, חזרה לידי האומנות של הרב הצדיק, רבי יששכר זליגמן מייער זצ"ל.

עד כאן המעשה המופלא, וכעת יש לשאול: הרי הלכה בידינו, שאין ללמד תורה לנכרי, כמובא במסכת חגיגה (דף יג ע"א): אין מוסרין דברי תורה לעובד כוכבים, שנאמר (תהלים קמו): "מגיד דבריו ליעקב חוקיו ומשפטיו לישראל, לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום". וכן למדנו במסכת סנהדרין (דף נט ע"א): נכרי שעוסק בתורה חייב מיתה, שנאמר (דברים לג ד) "תורה ציוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" - לנו מורשה ולא להם. וממילא המלמד את הנכרי תורה, עובר אף באיסור "לפני עיור לא תתן מכשול" (יעוין בתוס' בחגיגה שם).^ג ואם כן, מהו ההיתר ללמוד עם המיניסטר הנכרי את דיני השחיטה?

תשובה: הדבר פשוט שבעניננו אין בלימוד הלכות השחיטה שום סרך איסור לימוד תורה לנכרי, כי כל האיסור נאמר דווקא על אחד שסתם מוסר דברי תורה לנכרי, כדי להודיעו וללמדו את חוקי תורתנו הקדושה, אבל בנידוננו, אין שום כוונה למסור לו דברי תורה, ותועלת הלימוד היא רק לישראל, משום שהצלת הקהילה תתאפשר על ידי העברת ה'מידע' למיניסטר, שיבחן ויכשיל על ידו את הרפורמי שזומם לקעקע את יסודות הקהילה, וכך יעמיד רב העיר את הדת על תילה. ולכן אין כאן כלל חשש איסור, אלא אדרבה, מצוות הצלת הרבים ממכשול.

ב. שהייה – הפסקה באמצע השחיטה. דרסה – התזת ראש הבהמה בבת אחת, או שחיטה ע"י דחיקת הסכין בכח, שלא ע"י הולכה והבאה של הסכין. חלדה – שחיטה באופן שהסכין תחובה בתוך צוואר הבהמה. הגרמה – הטיית הסכין לשחוט את הקנה והוושט מחוץ למקום הכשר לשחיטה. עיקור – חיתוך הסימנים שלא ע"י שחיטה, כגון ששחט בסכין שיש בה פגימות, שהפגימה קורעת את הקנה או את הוושט.

ג. ובזוהר הקדוש (פר' אחרי מות דף עג ע"א) נאמר: "אסור לאודועיה להו מיילי דאורייתא, בגין דאורייתא כולה שמה דקוב"ה, וכל אות דאורייתא מתקשרא בשמיה דקוב"ה". והמהרש"ל (יש"ש ב"ק ד'-ט') כתב: "ואוי להם לאותם שנמצאו במדינת ספרד וארץ ישמעאל, הלומדים תורת ה' עם האומות בעבור הנאתן, ותשלומי שכרן. הם המיילדים בנים לע"ז. כי אח"כ הם מהפכים למינות, כאשר שמענו וראינו בעו"ה. וה' מסר התורה בקבלה למשה לומר ליהושע, ויהושע לזקנים וכו', ולא הניח לכתוב התורה שבעל פה, כדי שלא יהפכו למינות, כדאיתא בפרקי דר' אליעזר. אם כן אותן האנשים החטאים בנפשותם ובגופם להפר עצת ה', אשר לומדים עם האומות, לפענ"ד גדול עונם מנשוא, ולא יראו בנחמות ציון".

פרשת וזאת הברכה

יש לציין, על שאלה שנשאלה על ידי גר צדק תלמיד חכם, שלמד בכולל בבני ברק, ואמו הנכריה התחננה שיבוא עם משפחתו להתארח אצלה בצרפת. הבן הסביר לה כי הדבר כרוך בבעיות הלכתיות שונות, והאם אמרה כי היא מעוניינת לדעת את הלכות כשרות המטבח הנחוצים, וקצת מהלכות שבת, כדי שתדע את אורחות חייהם של היהודים, ובא הגר לשאול האם מותר ללמדה?

הצעתי את השאלה לפני מו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל, והשיב להיתר. ואמר כי כשם שמלמדים 'גוי של שבת' את הדינים שעליו לדעת, כך גם מותר ללמד את אֵם הגר-צדק הלכות בשר בחלב ושבת. אך עדיין צריכים לדעת שאי אפשר לסמוך עליה שאמנם המאכלים כשרים. [יעוין מש"כ בחשוקי חמד עמ"ס ב"ק (דף לח ע"א) ועמ"ס ב"מ (דף קיט ע"א) ועמ"ס עבודה זרה (דף מד ע"ב)]. (חש"ח יבמות קד ע"ב).

האם יציל את אביו העכו"ם שטובע בנהר

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג-ד).

שאלה: נאמר ברמב"ם (פ"י מע"ז ה"א): אין כורתין ברית לשבעה עממין כדי שנעשה עמהן שלום ונניח אותם לעבוד עכו"ם שנאמר לא תכרות להם ברית אלא יחזרו מעבודתם או יהרגו, ואסור לרחם עליהם שנאמר ולא תחנם, לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו, ראהו נטוי למות לא יצילנו, יעו"ש. ומקורו בסוגיית הגמרא בע"ז דף כו ע"א. ויש להסתפק מה הדין כשאמו ישראל, ואביו עכו"ם, ורואה את אביו טובע בנהר, האם מותר לו להצילו?

תשובה: מצינו בפוסקים שכאשר יש חובת הכרת הטוב לגוי, אין איסור של לא תחנם, וכמו שמצינו לגבי יוסף הצדיק שעשה טובה לכומרים של מצרים, בתור הכרת הטוב שהם הצילו את חייו בשעת העלילה, שהעלילה עליו אשת פוטיפר. ומשום כך אדמת הכהנים נשארה להם, על פי יוסף.

ויעוין באגרות משה (יו"ד ח"ב סימן קל) שכתב שמצוות כיבוד אב ואם אצל אומות העולם, נלמדת ממדת הכרת הטוב, שהרי מצינו שהשי"ת הקפיד על אדם הראשון שהיה כפוי טובה ואמר: "האשה אשר נתת עמדי, היא נתנה לי ואוכל" (בראשית ג'). נוסח זה הוא ביטוי לכפיות טובה, והשי"ת הקפיד על כך. אם כן למדים אנו שכפיות טובה היא דבר האסור בין בישראל ובין באומות העולם. ואף שלא מצינו מצוה זו באומות העולם, הרי גם לא מצינו איסור מפורש על שאר המידות הרעות, ובכל זאת הן אסורות גם לבני נח. ובזה מתיישב לשון הרמב"ם (פ"ה מממרים הי"א), שכתב שנוהג נכרי באביו מקצת כבוד, שלכאורה איזה שיעור זה "מקצת כבוד", אלא שכל דבר שנראה בעיני הבריות לכפיות טובה, וכל מה שחושבים האנשים לזלזול ופגיעה, זהו שאסרה תורה שינהג נכרי באביו. [וזהו"ל הרמב"ם (שם): הגר אסור לקלל אביו העכו"ם ולהכותו, ולא יבזהו כדי שלא יאמרו באנו מקדושה חמורה לקדושה קלה שהרי זה מבזה אביו, אלא נוהג בו מקצת כבוד], עכ"ד.

ויעוין גם בהעמק דבר לנצי"ב (שמות כ, יב) שכתב: הסברא נותנת שבמצוות שבין אדם למקום, עיקר השכר טוב הוא בארץ-ישראל, כמבואר ברמב"ן (בפרשת תולדות). מה שאין כן מצוות כיבוד אב ואם שהיא מצוה שכלית, אין כל הבדל בין זה שמקיים אותה בארץ-ישראל לזה שמקיים אותה בחו"ל, לכן כתבה התורה במצוות כיבוד אב ואם "למען יאריכון ימיהך... על האדמה אשר ה"א נותן לך" (דברים ה, טו), ללמדנו שאחר שהיא מצוות עשה הכתובה בתורה, הרי היא ככל חוקי התורה שאין בהם טעם ושכל אנושי. ונפ"מ לדינא לענין כיבוד אב בבן גר ואמו ישראלית, עיין היטב, עכ"ל. הרי שס"ל שיש חובת הכרת הטוב לאבא נכרי.

ועל פי זה יש מקום לומר, שמותר לבן היהודי, להציל את אביו הנכרי, שיש לו כלפיו חיוב של הכרת הטוב, ואין בזה איסור של לא תחנם.

ד. וכעין זה כתב בהסכמתו לספר אהבת חסד, יעו"ש.

פניני חשוקי חמד

אלא דיתכן שאע"פ שיש חיוב של הכרת הטוב, מכל מקום אין להצילו, דהנה כתב הרמב"ם (פ"ח ממלכים ה"י): צוה משה רבינו מפי הגבורה, לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח. והסביר המשך חכמה (פרשת וזאת הברכה) שאף שאין מצוה לכוף עכו"ם להתגייר, אבל על ז' מצות כופין אותן, כי זה רק שמירת הסדר והכרת היוצר הבורא אשר עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים. וכן כתב בספר חסידים (סימן תתשכד) שמצינו שהקב"ה שלח את יונה הנביא להוכיח את אנשי נינוה על מעשיהם הרעים, משום שכשיהודי רואה נכרי חוטא, אם יכול למחות ימחה, כי כשהקב"ה כועס אין עת רצון מלפניו. הרי שיש למנוע את הנכרי מחטא כדי למנוע כעס מהקב"ה, יעו"ש.

ואם כן בנידוננו שאביו הגוי הוא עובד ע"ז, הרי שהוא גורם חרון אף בעולם, וכבר אמרו חז"ל בסנהדרין (דף עא ע"ב) שמיתתן של רשעים הנאה להן והנאה לעולם, ופרש"י שהוא הנאה לעולם שמפסיקים לחטוא. ואם כן זה שאביו ימות, הוא טובה לאביו ואף טובה לעולם, ולכן מסתבר שאין להצילו, וצ"ע.

אמנם שמעתי מגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א, שבענינו שהבן של הגוי הוא יהודי שומר תורה, יתכן שהוא מזכה את אביו, ואביו יזכה לחיי העולם הבא, משום דברא מזכה אבוה. ויעוין במסכת בברכות (דף סא ע"ב) שרבי עקיבא הקהיל קהילות ברבים, למרות שהמלכות אסרה זאת, וכתב העיון יעקב דאע"ג דאין לאדם להביא עצמו לידי נסיון, מ"מ יש לומר שרבי עקיבא שהיה מבני בניו של סיסרא מיעל, ומצינו בסיסרא והוא לחץ את ישראל בחזקה, והוא היה רוצה לתקן אבותיו על דרך ברא מזכה אבא, אע"ג דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מ"מ רצה לתקן אותו על ידי קידוש השם, כיון שנתחלל השם על ידו, ועל זה אמר הייתי מצטער כל ימי כדי לקדש שם המיוחד, וזה שהשיב הקב"ה למלאכי השרת, חלקם בחיים, דהיינו חלקם לשון רבים, שאף אבותיו יהיו חלקם בחיים על ידי זה, ומשום כבודו לא הזכירו בפירוש, עכ"ד. ויעוין בסנהדרין (דף צו ע"ב) ברש"י (ד"ה רפינו) שמשמע שיש תיקון לאביו הגוי. ויעוין עוד במש"כ בחשוקי חמד עמ"ס סנהדרין (דף קד ע"א) על דברי העיון יעקב הנ"ל.

ועוד הבאנו שם את דברי הספר חסידים (סימן תשצ) שגר המבקש על אביו ועל אימו, לא יועיל להקל מדינם. וביאר במקור חסד, שהסיבה לכך היא שאע"ג שברא מזכה אבא, מ"מ גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, ומאבד את כל התייחסותו לאביו.

אכן בשו"ת זקן אהרן (יו"ד סימן פז) נשאל האם גר יכול לומר קדיש על אביו הגוי. והאריך לדון על פי הסוגיא ביבמות (דף כה ע"א) דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי, וסיים שיש מקום לכבד את אביו ולומר קדיש. [אך כיון שזה תמוה לרבים, יאמר פרקי תהלים, לעילוי נשמתו]. ואם כן בנידון דידן יתכן שיש מקום להציל את אביו הגוי, וצ"ע. (חש"ח ע"ז כו ע"א).

נסיון אפריקני נתן ליהודי "עבד", האם יקבלו

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג-ד).

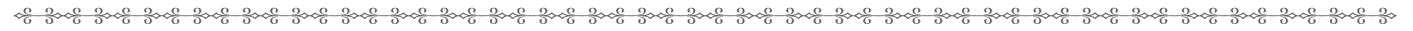
שאלה: יהודי אמיד, שיש לו קשרים עם נסיון עשיר אפריקני, היהודי מצא חן בעיניו ונתן לו מתנה עבד גוי, האם יסרב היהודי לקבלו או שמא יקבלו ויגייירו, ואם לא יסכים יאלץ אותו שלפחות ישמור ז' מצוות בני בחז?

תשובה: נאמר במסכת נדרים (דף לב ע"א) אמר רבי אבהו אמר רבי אליעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים, מפני שעשה אנגרייא בת"ח, ושמאל אמר מפני שהפריז על מדותיו של הקדוש ברוך הוא שנא' במה אדע כי אירשנה ורבי יוחנן אמר מפני שהפריש בני אדם מלהיכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך, ופירש הר"ן: ואברהם אבינו נתנם לו, ואילו עיכבן, היה מכניסן תחת כנפי השכינה,

ה. ואולי מקורו מדברי הגמרא בברכות (דף ז ע"א): בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב... משתחווים לחמה, מיד כועס הקב"ה.

ו. ואין להביא ראיה מאברהם אבינו שזיכה את אביו תרח, כמבואר ברמב"ן סוף פרשת נח, מפני שאברהם אבינו היה לפני מתן תורה, ואם כן התייחס לאביו.

פרשת וזאת הברכה

עכ"ל. מבואר שאם יש לאדם אפשרות לקבל נפשות, ולהכניסן תחת כנפי השכינה, חייב לעשות כך. ומכאן נלמד לשאלתנו, שהיהודי יקבל את העבד ויכניסו תחת כנפי השכינה.

אך אולי נאמר שרבי אליעזר ושמואל שאמרו טעמים אחרים למה נענש אברהם, ולא אמרו טעם זה שהפריש בני אדם מלהיכנס תחת כנפי השכינה, חולקים על ר' יוחנן ולא סוברים טעם זה. אולם מובא בשם הנוב"י דשאר האמוראים סברי דיאוש בעבדים לא קנה, ולכן לא היה ביד אברהם אבינו לגיירם, אבל אילו היה בידו לגיירם, גם הם מודים שאסור היה להשיבם למלך סדום.

עוד יעוין במסכת עבודה זרה (דף יג ע"ב): א"ל ר' ירמיה לר' זירא קתני לוקחין מהן בהמה עבדים ושפחות, עבד ישראל או דלמא אפי' עבד עובד כוכבים, א"ל מסתברא עבד ישראל דאי עבד עובד כוכבים למאי מיבעי ליה, [ופרשי: כלומר מאי מצוה יש כאן דנשרי ליה], כי אתא רבין אמר רבי שמעון בן לקיש אפילו עבד עובד כוכבים מפני שמכניסו תחת כנפי השכינה, יעו"ש. לכאורה מבואר כאן שיש מצוה לקנות עבד עכו"ם כדי להכניסו תחת כנפי השכינה, ולכאורה ה"ה בענייננו יש מצוה לקבל את העבד.

ואע"פ שקשים גרים לישראל כספחת כמבואר במסכת קידושין (דף ע ע"ב), ובית דין מדחה גר הבא להתגייר כמבואר במסכת יבמות (דף מז ע"א), הדברים אמורים בגר הבא ברצון עצמו להתגייר, אבל באופן כזה שהוא שייך לישראל, כגון שכבשו בכיבוש מלחמה, כמו שהיה אצל אברהם אבינו, או במקרה דידן שהנסיך האפריקני כבר נתן ליהודי עבד, וכעת הוא ברשותו, יש לגיירו ולהכניסו תחת כנפי השכינה.

ואמנם יש קצת לחלק בין אברהם אבינו שכבשם ונהפכו להיות שלו, משא"כ הנסיך שרק נתן את העבד, אבל היהודי עדיין לא קיבל ומתחבט האם לקבלו, בכל זאת כשהנסיך נתן, למה לא יקבל כדי להכניסו תחת כנפי השכינה.

ויעוין מש"כ בחשוקי חמד מסכת גיטין (דף סא ע"א), שהבאנו דברי הרמב"ם (פ"ח מלכים ה"י) צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, והסביר המשך חכמה (פרשת וזאת הברכה) דאף שאין מצוה לכוף עכו"ם להתגייר, אבל על ז' מצוות בני נח כופים וכן כתב בספר חסידים (סימן תתשכד) דמצינו שהקב"ה שלח את יונה הנביא להוכיח את אנשי נינוה על מעשיהם הרעים, והטעם הוא כי הקב"ה כועס, אין עת רצון מלפניו הרי שיש למנוע נכרים מחטא. וכך כתב החת"ס (במסכת חולין דף ס ע"ב) יהי כבוד ה' לעולם, ישמח ה' במעשיו, כלומר בדור המבול, ע"י זנות ותערובת המינים, נתעצב כביכול אל ליבו, לכן אמר שר העולם הלואי שיהיה כבוד ה' במעשיו, ולא יתעצב אל ליבו.

לכן נראה שראוי לקבל את העבד. א. כדי למנוע אותו מעבירות שנצטוו בהם בני נח. ב. כדי להכניסו תחת כנפי השכינה. ויעוין בכורות (דף ב ע"א) שכתב רש"י (בד"ה מייתי) דמצוה קעביד הישראל שקונה חמור מגוי שתהא הבהמה שובתת בשבת. וכל שכן עבד שהוא בר דעת ובעל צלם אלוקים. (חש"ח בכורות ב ע"א).

נודע לו שהעובד שלו משתחוה כל בוקר לשמש, האם ימחה בידו

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג-ד).

שאלה: אדם מבוגר שאינו מסתדר בכוחות עצמו, ולכן שכר לעצמו עובד פיליפיני שיעזור לו להתלבש וללכת לבית הכנסת וכיוצא בזה, העובד משרת את בעליו כראוי, והזקן מאד נהנה משירותיו, אך דא עקא שהזקן שם לב שהעובד שלו, יוצא כל בוקר בשעת הנץ החוצה וחוזר כמה דקות לאחר מכן, הזקן עקב אחריו, וראה שהוא יוצא החוצה, וכשרואה את השמש הוא משתחוה לו, מתברר שהוא עובד עבודה זרה, ועתה שואל הזקן, האם אני צריך למחות בידו, ועל ידי זה יש סיכוי שאעכיר את האוירה ולא אוכל להשתמש בשירותיו, או שמא מסתבר יותר שהוא לא ישמע לי, ולכן אעלים עיני ואעשה עצמי כלא יודע ממעשיו?

פניני חשוקי חמד

תשובה: נאמר בסנהדרין (דף עה ע"א) אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב אצל נעמן 'לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי', וכתיב 'ויאמר לו לך לשלום', ופירש"י שמאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודה זרה, אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך, שאני אנוס בדבר שאדוני נשען על ידי, וכתיב ויאמר לו 'לך לשלום' אלמא הודה לו, ואם איתא דבן נח מוזהר על קדושת השם, לא נימא ליה לך לשלום, דמשמע דהודה לו, נהי דלהוכיחו לא היה מצווה ד'הוכח תוכיח את עמיתך' כתיב ולא גר תושב, מיהו אודווי לדבר איסור לא לודווי. הרי שמדברי רש"י משמע שאין חיוב הוכחה לנכרי.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות מלכים ה"י) צוה משה רבינו מפי הגבורה, לכוף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח. והסביר **המשך חכמה (פרשת וזאת הברכה)** שאף שאין מצוה לכוף עכו"ם להתגייר, אבל על ז' מצות כופין אותן, כי זה רק שמירת הסדר והכרת היוצר הבורא אשר עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים. וכן כתב בספר חסידים (סימן תתשכד) שמצינו שהקב"ה שלח את יונה הנביא להוכיח את אנשי נינוה על מעשיהם הרעים, והטעם אם יהודי רואה נכרי חוטא, אם יכול למחות ימחה, כי כשהקב"ה כועס אין עת רצון מלפניו. הרי שיש למנוע את הנכרי מחטא כדי למנוע כעס מהקב"ה.

ואולי אפשר לתרץ שיש שני סוגי הוכחה על עבירות, יש מצות הוכחה על ישראל כדי שלא יעבור עבירה, וכל ישראל ערביין זה לזה, למנוע שבן ישראל לא יחטא, ומצוה זו שייכת רק בישראל, ויש מצוה למנוע שלא יהיה חרון אף בעולם, ובזה אף אם הנכרי עושה מעשה איסור יש מצוה למנוע מזה, ובזה אף רש"י מודה, אולם חרון אף יש רק כאשר הנכרי עושה מרצון, אבל אם הנכרי עושהו באונס, אין בזה חרון אף, ולכן לא היה אלישע צריך למחות בנעמן, שכיון שעשה זאת מאונס אין חרון אף.

לקבל מתנות מנכרי

שאלה: האם יש להמנע מלקחת מתנה מנכרי משום שונא מתנות יחיה?

תשובה: שאלה זו שאל הגר"י סרנא זצ"ל את בעל הדובב מישרים והשיב לו, כתב הסמ"ע (חו"מ סימן רמט סק"ד) שהטעם דשונא מתנות יחיה כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות, ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם. וברש"י בסנהדרין (שם) כתב דאין מצוה להוכיח נכרי, דהוכח תוכיח את עמיתך כתיב ולא גר תושב. וא"כ בגוי הנותן מתנה לישראל לא שייך לומר שונא מתנות יחיה.

ולכאורה לפי הרמב"ם והספר חסידים והחתם סופר, אסור לקחת מנכרי מתנות, שהרי צריך להוכיחם כדי למנוע חרון אף בעולם.

ובספר נפש חיים (להגר"ח פלאגי מערכת ש אות לז) כתב שאין שונא מתנות יחיה בעכו"ם. כמו כן כתב בספר מנחת פתים (או"ח סימן תצח) שיתכן שבעכו"ם לא שייך שונא מתנות יחיה, משום דהקב"ה וויתר ממונם לישראל. ועיי"ש שהביא שבירושלמי בשבת (פ"א ה"ד) משמע שאחד מי"ח דבר שגזרו הוא שלא יקבלו מתנות מעכו"ם, אלא שבגמרא דילן משמע דמותר לקבל מתנה מעכו"ם שנאמר בביצה (דף כד ע"א) מעשה בנכרי אחד שהביא דגים לרבן גמליאל ואמר מותרין הם, אלא שאין רצוני לקבל ממנו, ופירש"י משום שהיה שונאו, משמע דמותר לקבל מתנה מגוי, אלא שיתכן שהמתנה בירושלמי היינו שלא לקבל מהם צדקה, עיי"ש.

ז. ואולי מקורו מדברי הגמרא בברכות (דף ז ע"א) בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב... משתחווים לחמה, מיד כועס הקב"ה. וכעין דברי הספר חסידים כתב גם החתם סופר על הא דאמרינן בחולין (דף ס ע"ב) דרש רבי חנינא בר פפא 'יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו' פסוק זה שר העולם אמרו בשעה שאמר הקב"ה 'למינהו' באילנות, נשאו דשאים קל וחומר בעצמן אם רצונו של הקב"ה בערבוביא, למה אמר למינהו באילנות, ועוד ק"ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינהו, אנו על אחת כמה וכמה, מיד כל אחד ואחד יצא למינו, פתח שר העולם ואמר 'יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו'. ופירש החתם סופר שבדור המבול ע"י זנות ותערוכות המינים, נתעצב כביכול אל לבו על כן אמר שר העולם בשעת בריאה הלוואי שיהיה כבוד ה' לעולם שיהיו נזהרים מתערוכות, כמו הדשאים אז ישמח ה' במעשיו, ולא יתעצב אל לבו.

ח. ועל פי זה כתב להסביר למה גחזי לקח את הכסף מנעמן, כי אלישע לפי האמת מה שלא רצה לקבל הוא מפני קידוש ה', אכן גחזי חשב שהוא מטעם שונא מתנות יחיה, לכן וירדוף ויאמר הנה חשך אדוני את נעמן הארמי, שהוא גוי ובגויים לא יתחשב, משום שונא מתנות יחיה.

פרשת וזאת הברכה

אולם הרמב"ם (פי"ב מהלכות זכיה ומתנה הי"ז) כתב הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה, לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בוטחים בה' ברוך שמו לא בנדיבים, והרי נאמר 'שונא מתנות יחיה'. מבואר בדבריו שלכן שונא מתנות יחיה, משום שהשונא מתנות אינו בוטח בנדיבים, כי אם בהשי"ת, ולפי סברא זו מסתבר שגם מגוי לא ראוי לקבל מתנה.

וגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א השיב (דרך שיחה) שבגוי יש להקל לקחת מתנות, אף לפי הרמב"ם כיון שהרי הוא כבהמה, וכולם יודעים שאין על מי לבטוח, ואי אפשר לסמוך עליהם. (חש"ח סנהדרין עה ע"א).

הבטיחו כסף לאשה כדי שלא תפיל והתברר שהיא נכרית

תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב (לג-ד).

שאלה: מעשה ברופא משפחה שבאה לפניו אשה מרת נפש, וסיפרה שהתעברה ומעוניינת לבצע הפלה, מאחר ויהיה לה קשה מאד לגדל את הילד, בעיקר מבחינה כלכלית. פנה הרופא אל אחת האגודות העוסקת במניעת הפלות, והם אישרו תמיכה כספית באשה אם לא תבצע ההפלה, כאשר הציע לה הרופא את סכום העתק שבו תוכל לגדל בכבוד את ילדה, נעתרה האשה והחליטה שלא לבצע הפלה. לאחר זמן הוברר כי האשה גויה. ועתה נסתפק הרופא, האם צריכים לתת לה את התמיכה הכספית שהובטחה לה, כדי למנוע את הפלה? והאם קיים בזה מצוה בכך שמנע אותה מלהפיל?

עוד שואל מה הדין כאשר נכרית באה אליו שהיא רוצה להפיל, האם יש לו להפנותה לאגודה למניעת הפלות, לבקשת סיוע על מנת שלא תבצע הפלה, כאשר הדבר יבוא על חשבון סיוע ליהודיות, או שמא יש להימנע מכך, ולהתחמק ממנה?

תשובה: נאמר בתורה (בראשית ט, ו): 'שופך דם אדם באדם דמו ישפך', ונאמר בסנהדרין (דף נו ע"ב) שהכוונה שכן נח ההורג עובר במעי אמו, חייב מיתה, וכן כתב הרמב"ם (פ"ט מהלכות מלכים ה"ד) בן נח שהרג נפש אפילו עובר במעי אמו נהרג עליו, וכן אם הרג טריפה. ואעפ"י שישראל ההורג עובר או טריפה פטור בידי אדם, החמירה התורה יותר בנכרים כדי שלא ירבו רוצחים מפני תיקון העולם. כמבואר בשואל ומשיב (מהדורא חמישאה סימן י). וכתב האור שמח (פרק ב מהלכות רוצח) שיש ללמוד כך מדוד המלך שהרג את הגר העמלקי שהרג את שאול, אעפ"י ששואל נפל על החנית והיה כבר גוסס בידי אדם, הרי שהחמירה תורה בנכרים בשפיכות דמים יותר מבישראל.

ויש להסתפק האם יש לישראל מצווה להוכיח נכרי ולדבר על לבו שלא יחטא, והנה נאמר בסנהדרין (דף עה ע"א) אמר רב אדא בר אהבה אמרי בי רב כתיב אצל נעמן 'לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי' וכתב 'ויאמר לו לך לשלום', ופירש"י שמאחר שקבל עליו נעמן שלא לעבוד עבודה זרה, אמר לו לאלישע לדבר הזה יסלח ה' לעבדך, שאני אנוס בדבר שאדוני נשען על ידי, וכתב ויאמר לו לך לשלום אלמא הודה לו, ואם איתא דבן נח מוזהר על קדושת השם, לא נימא ליה לך לשלום, דמשמע דהודה לו, נהי דלהוכיחו לא היה מצווה ד'הוכח תוכיח את עמיתך' כתיב ולא גר תושב, מיהו אודויי לדבר איסור לא לודויי. הרי שמדברי רש"י משמע שאין חיוב הוכחה לנכרי.

והנה כתב הרמב"ם (פ"ח מהלכות מלכים ה"י) צוה משה רבינו מפי הגבורה, לכופף את כל באי העולם לקבל מצות שנצטוו בני נח. והסביר המשך חכמה (פרשת וזאת הברכה) שאף שאין מצוה לכופף עכו"ם להתגייר, אבל על ז' מצות כופין אותן, כי זה רק שמירת הסדר והכרת היוצר הבורא אשר עשה את האדם ישר, והמה בקשו חשבונות רבים. וכן כתב בספר חסידים (סימן תתשכד) שמצינו שהקב"ה שלח את יונה הנביא להוכיח את אנשי נינוה על מעשיהם הרעים, והטעם אם יהודי רואה נכרי חוטא, אם יכול למחות ימחה, כי כשהקב"ה כועס אין עת רצון מלפניו. [וואולי מקורו מדברי הגמרא בברכות (דף ז ע"א): בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב... משתחווים לחמה, מיד כועס הקב"ה]. הרי שיש למנוע את הנכרי מחטא כדי למנוע כעס מהקב"ה.

פניני חשוקי חמד

וכעין דברי הספר חסידים כתב גם החתם סופר על הא דאמרינן בחולין (דף ס ע"ב) דרש רבי חנינא בר פפא 'יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו' פסוק זה שר העולם אמרו בשעה שאמר הקב"ה 'למינהו' באילנות, נשאו דשאים קל וחומר בעצמן אם רצונו של הקב"ה בערבוביא, למה אמר למינהו באילנות, ועוד ק"ו ומה אילנות שאין דרכן לצאת בערבוביא אמר הקב"ה למינהו, אנו על אחת כמה וכמה, מיד כל אחד ואחד יצא למינו, פתח שר העולם ואמר 'יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו'. ופירש החתם סופר שבדור המבול ע"י זנות ותערובות המינים, נתעצב כביכול אל לבו על כן אמר שר העולם בשעת בריאה הלואי שיהיה כבוד ה' לעולם שיהיו נזהרים מתערובת, כמו הדשאים אז ישמח ה' במעשיו, ולא יתעצב אל לבו.

ואולי אפשר לתרץ שיש שני סוגי הוכחה על עבירות, יש מצות הוכחה על ישראל כדי שלא יעבור עבירה, וכל ישראל ערביין זה לזה, למנוע שבן ישראל לא יחטא, ומצוה זו שייכת רק בישראל, ויש מצוה למנוע שלא יהיה חרון אף בעולם, ובזה אף אם הנכרי עושה מעשה איסור יש מצוה למנעה מזה, ובזה אף רש"י מודה, אולם חרון אף יש רק כאשר הנכרי עושהו מרצון, אבל אם הנכרי עושהו באונס, אין בזה חרון אף, ולכן לא היה אלישע צריך למחות בנעמן, שכיון שעשה זאת מאונס אין חרון אף.

ובענינו ראוי למנוע נכרית מלבצע הפלה, כיון שבזה מונע חרון אף בעולם, אולם אין לקפח עבור זה את היהודיות האחרות, אולם אם כבר הבטיחו לה, צריכים לתת לה אף מהקופה של היהודים, מפני חילול השם, ויתכן שיש בזה גם משום דרכי שלום, וכמבואר במסכת גיטין (דף סא ע"א) מפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל. עוד נראה שיש למנוע נכרית מלבצע את ההפלה, שהרי את ההפלה יעשה רופא יהודי, וא"כ בזה שהוא מונע אותה מביצוע ההפלה, מונע חטא מיהודי. (חש"ח גיטין סא ע"א).

שאלה: מה פירוש התפילה כי אתה סלחן לישראל ומחלן לשבטי ישורון?

וַיְהִי בַיּוֹרֵן מֶלֶךְ בְּהַתְּאַסֵּף רְאִשֵׁי עַם יִחַד שְׁבֵטֵי יִשְׂרָאֵל (לג-ה).

תשובה: כתב הפרי מגדים (א"א סוף סימן תרוז): 'סולחן לישראל' כשהם באגודה, [דהיינו כשכל ישראל ביחד, וכלם נקראים בשם אחד ישראל], 'ומחלן' [שהוא] רק עזיבת הדבר, עיין ר"מ פ"ד מ"ב מכלאים מחול הכרם, כשהם שבטי ישורון לבד [דהיינו שנקראים שבטי ישורון שכל שבט לעצמו] ורואים זה בזה. ויש לפרש (דברים לג, ה) "ויהי צער, בישורון ח"ו, אז מלך, דין כו', והבן, עכ"ל.

דהיינו ברמב"ם בפירוש המשניות כתב: מחול הכרם, סוף הכרם ומקום כלותו, והוא מן מחל ימחול, כלומר עזיבת הדבר ונטישתו, עכ"ל. ועל פי זה פירש הפמ"ג שכאשר בני מאוחדים הקב"ה סולח ומחוק לגמרי את עוונות בני, אך כאשר אין הם מאוחדים לגמרי, אז הקב"ה רק 'ימחול' שהוא מלשון עזיבה בעלמא, שהוא יעזוב את החטא, אך לא ימחק אותו לגמרי.

ויעוין עוד בפמ"ג (שם סק"ג) שהאריך בחילוק בין הלשונית סלח מחל וכפר.

שאלה: מה ביאור הסימן בסוף פרשת מסעי מחלה חולה?

תשובה: בסוף פרשת מסעי נכתב בחומשים שבפרשת מסעי ישנם קל"ב פסוקים, מחל"ה חול"ה סימן. ויש שהתקשו בביאור סימן זה, דלכאורה הדבר תמוה לכתוב סימן שיש בו סימן קללה.

ושמעתי מגיסי הגר"ח קניבסקי שליט"א שיש מבארים שהכוונה היא מלשון 'חולה בכרמים' וכמו שמצינו בסוף מסכת תענית (דף כו ע"ב) 'ובנות ירושלים יוצאות וחולות בכרמים', ויעוין גם ברע"ב בכלאים פ"ד מ"ב מחול הכרם - מקום פנוי בין כרם לגדר סביב, כמו מחולות הנשים כשמרקדות בסבוב לשון אז תשמח בתולה במחול (ירמיה לא). ואם כן אין זה לשון קללה, אלא אדרבה סימן ברכה, 'מחלה חולה', כלומר מחלה נישאה לבן דודה שהיה צדיק

פרשת וזאת הברכה

והגון כמוהו, כמבואר בסוף פרשת מסעי, ולכן יצאה במחול, וזה הפירוש מחלה חולה, שמרוב שמחה יצאה במחולטי. (חש"ח זרעים-א כלאים פ"ד מ"ב).

האם שכנים יכולים לדרוש משכנם להתקין סורגים שאינם מכערים את הבנין

יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל ושימו קטורה באפך וכליל על מזבחך (לג-ו).

שאלה: בנין שרוב השכנים התקינו סורגים מסוג אחיד, כדי שלא לכער את הבנין, והשכן שמעון טוען שהסורגים האלו הם יקרים ומיותרים, ולכן רוצה שמעון להתקין סורגים פשוטים, והשכנים טוענים שסורגים אלו יכערו את הבנין. שמעון טוען, שהרי הוא פסוק מפורש במשלי, 'שקר החן והבל היופי', ובהפרש הכסף הוא יכול לעשות דברים מועילים יותר, כגון לתת צדקה. האם יש מקום לטענת השכנים, שהם רוצים שהבנין יראה יפה?

תשובה: שמעון השכן אינו צודק, ויש מקום לחייבו שיוסיף קצת כסף, ויקנה סורגים שאינם מכערים את הבנין, וראיה לזה דתנן במסכת בבא בתרא (דף כד ע"ב) מרחיקין את האילן מן העיר עשרים וחמש אמה. ואמרינן בגמרא שהטעם הוא משום נוי העיר, ופרש"י: לפי שנוי לעיר כשיש מרחב פנוי לפניו. עכ"ל. הרי שיש מקום להתחשב בנוי.

כתוב בתורה (שמות כו יג) 'והאמה מזה והאמה מזה, בעדף בארך יריעת האהל יהיה סרוח על צדי המשכן מזה ומזה לכסתו'. ופירש"י הטעם 'למדה התורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה'. הרי שיש מקום לחוס על היופי, וכ"ש שיש מקום שלא לכער.

ובפרט אם הבנין בארץ ישראל, דאמרינן בכתובות (דף קיב ע"א) ר' חנינא מתקן מתקליה, ופירש"י משה ומתקן מכשולי העיר מחמת חיבת הארץ, שהיתה חביבה עליו ומחזר שלא יצא שם רע על הדרכים. וא"כ יש מקום לחשוש שלא יוציאו לעז על הבנינים בארץ ישראל שאינם יפים, ובפרט מקומות כאלו שגרים שם תלמידי חכמים, שלא יוציאו לעז על תלמידי חכמים, שאינם דואגים ליופי הארץ.

ויעוין גם במסכת קידושין (דף לט ע"ב) שרב זרע את ירקות הגינה, בצורה של ערוגות ערוגות. וביארה הגמרא באחד המהלכים שזה היה משום נוי, יעו"ש.

והנה בחינוך (מצוה שמב) כתב וז"ל: שלא לשנות מגרשי ערי הלויים ושדותיהן, כלומר שלא יחזירו העיר מגרש, ולא המגרש עיר, ולא השדה מגרש, ולא המגרש שדה, והוא הדין מגרש עיר או עיר מגרש, שאין לשנות בעניינם דבר. וענין הזה ידוע, כי התורה צותה שיתנו שאר השבטים ערים ידועים לשבט לוי, והם ארבעים ושמונה עיר, עם שש ערי מקלט שהיו בהן, וצותה גם כן להיות באותן ערים אלף אמה מגרש, כלומר מקום פנוי לרווחה ונוי לעיר, ואלפים אמה חוצה לה לצורך שדות וכרמים, וגם זה מנוי העיר וממה שצריך לה, כמו שמפורש בסוטה (דף כז ע"ב)... משרשי המצוה, לפי שערי הלויים היו נכונים לצרכי כל שאר השבטים. כי הוא השבט הנבחר לעבודת השם, וכל עסקם היה בחכמה, שלא היו טרודים בעסקי עבודת האדמה כשאר שבטי ישראל, ועליהם נאמר (דברים לג, י) יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל. ומתוך כך שהחכמה בתוכם היה עסק כל ישראל תמיד עמהם, מלבד שהיו בתוך עריהם ערי מקלט הרוצח, ומתוך כך גם כן היו עיני כל ישראל על עריהם כי לא ידע האדם מה ילד יום. ולכן היה בדין להיות אותן הערים אשר יד הכל שוה בהן ולב הכל עליהם, להיותן בתכלית היופי והחמדה, ושבח כל עם ישראל בכך, ומפני כן באה הצוואה עליהם שלא לשנות בענינם דבר, כי אדון החכמה ייסדן ותקנן והגביל גבולם וירא כי כן טוב, וכל חלוף אחר דברו אינו אלא גרוע וגנאי, עכ"ל. הרי שבמקום ששם החכמה, צריך להקפיד יותר על היופי.

[והנה אע"פ שנתבאר שהיופי הוא מעלה גדולה עבור תלמידי חכמים, מכל מקום ברור שיש לדור במקום תורה, למרות שהוא פחות יפה, ולא במקום שאינו מקום תורה. ויעוין במסכת הוריות (דף יב ע"א): "אקילקלי דמתא

ט. ויעוין בחשוקי חמד עמ"ס כתובות (דף עב ע"א).

פניני חשוקי חמד

מחסיא תיבו, ולא תיבו על אפדני דפומבדיתא" וכתב רש"י דבמתא מחסיא הוו תלמידי חכמים ראויים להוראה ותרבות יפה היה בהם, אבל בפומבדיתא לא הוי תרבות מעליא כל כך, וקאמר ליה מוטב לו לדור באשפה במתא מחסיא, מלדור באפדנא בפומבדיתא. וביאר הבאר שבע, דטוב לכם לשבת על האשפות שבמתא מחסיא, ולא בטירות שבפומבדיתא, ואע"פ שבפומבדיתא היו דירות נאות וטרקלין גדולין מה שאין כן במתא מחסיא, ויש בה כמו כן מאכל משא"כ במתא מחסיא, אעפ"כ מתא מחסיא טובה לדור בה, לפי שהיו בה תלמידי חכמים הראוים להוראה, ושאר בני העיר היה בהן תרבות יפה, והיה נוח לאדם לדור ביניהם משא"כ בפומבדיתא, יעו"ש.

העמדת עמודי ברזל לצורך סוכה בחצר המשותפת

שאלה: מה הדין כאשר ראובן דייר בבית משותף, סוכתו צרה מלהכיל את כל בני ביתו, ולכן הוא רוצה להעמיד עמודי ברזל קבועים בחצר המשותפת ועליהם יבנה סוכתו. שמעון שכנו מתנגד וטוען שהעמודים מכערים את חזות הבנין. ואם ראובן רוצה, שיבנה את סוכתו למטה בחצר. ועתה באים שניהם לדין, ראובן טוען ששמעון הוא צר עין ושכן רע, ונוהג כמדת סדום. ושמעון טוען שהוא מתכוון רק לטובה, כדי שהבנין לא יתכער, ואסור לראובן להקפיד עליו, הצדק עם מי?

תשובה: נראה שגם אם הוא במקום מצוה לבנות סוכה, ואפילו לא יהיה לראובן מקום אחר לבנות סוכה, אסור לו להעמיד עמודים בצורה כזאת שיכערו את הבנין, על חשבון השכנים, וילך בחג הסוכות לאכול אצל השכנים, ואם אין לו סוכה הרי הוא פטור מהמצוה, אבל לא יבנה על חשבון אחרים.

ואסור לראובן להקפיד על כך, שהרי לא נאמר בתורה זכות תרעומת על אדם שאינו מעניק לחברו מתנה, וכאן שמעון לא עשה כל רעה לראובן אלא שלא הסכים לתת לו מתנה.

ויעוין במסכת בבא מציעא (דף עה ע"ב) השוכר את האומנין והטעו זה את זה אין להם זה על זה אלא תרעומת. הרי חזינן שיש דינים מיוחדים מתי מותר לאדם שיהיה לו תרעומת על חברו, ולא התירו אלא במקום שחבירו גרם לו הפסד, ולא כאשר יש צדק בדברי חברו. וכיוצא בזה כתב החפץ חיים (הלכות לה"ר כלל ה ס"א) מי שלא עשה לחבירו רעה, אלא שנמנע מלהטיב, ההולך ומגנה אותו בפני אנשים, הרי זה לשון הרע, ואפילו אם נתברר גם כן אצלו שהיה יכול להטיב עמו הטובה הזאת, אך לא הטיבו מפני רוע טבעו, עיי"ש.

ונראה דאפילו לדבר אל שמעון בחומרא ולהפציר בו רבות עד שיהא מוכרח להסכים, יש בזה חשש לא תחמוד, וכמו שכתב הרמב"ם (פ"א מהלכות גזילה ה"ט) כל החומד... של חברו... ויכביר עליו ברעים והפציר בו עד שלקחו ממנו, אע"פ שנתן לו דמים רבים, הרי זה עובר בלא תעשה של לא תחמוד.

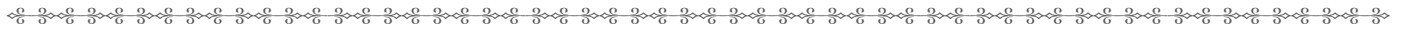
האם אפשר לבני שכונה לכופף את זה לבנות גינה ציבורית

שאלה: כשהקימו בשכונת רמת אלחנן את הגינה הציבורית, אמר לי הגאון הישיש הרב אהרונסון זצ"ל שהוא חסד עצום עם הילדים הקטנים שבשכונה, שיש להם מקום לשחק. האם אפשר לכופף על כך? והאם אפשר לכופף לבנות גינה יפה המרחיבה דעתם של הילדים והאמהות?

תשובה: כתב הרמב"ם (פ"ה משכנים ה"א) חצר השותפין כל אחד מהן כופה את חברו לעשות לה בית שער ודלת, וכן כל הדברים שהחצר צריכה להם צורך גדול, או דברים שנהגו בני המדינה לעשותם, אבל שאר דברים כגון ציור וכיור וכיוצא בהן אינו כופהו, עכ"ל. לפי זה יש להעריך אם הגינה היא צורך גדול, או שהגינה נהגו בה בני המדינה. ואם יתברר שהוא צורך גדול, או שנהגו בה בני המדינה, בכי האי גוונא יכולים הם לכופף זה את זה לעשותה. (חש"ח ב"ב כד ע"ב).

פרשת וזאת הברכה

אבא שציווה לבנו שלא ילך ברחוב, רק לאחר שתשש כח החמה כדי שלא יחלה
וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים (לג-יד).

שאלה: מעשה שהיה באחד שהיה רגיל לחלות במחלות עור, וכן היה מתייבש לעתים קרובות. ולכן ציווה עליו אביו, שלא ילך לרחוב [אלא ישאר בישיבה] כל זמן שהחמה בתוקפה, ורק כתשוש כוחה של חמה, הוא מתיר לו ללכת לרחוב. ממתי מותר לו ללכת ברחוב?

תשובה: נאמר במסכת ב"ב (דף קכא ע"ב) "כיון שהגיע חמשה עשר באב תשש כחה של חמה". וכעין זה מבואר בבבא מציעא (דף קו ע"ב) רבן שמעון בן גמליאל משום רבי מאיר אומר וכן היה רבי שמעון בן מנסיא אומר כדבריו חצי תשרי מרחשון וחצי כסליו זרע... חצי סיון תמוז וחצי אב קיץ... יעו"ש. ופרש"י (ד"ה קציר): ...קיץ הוא חוזקו של יבש, יעו"ש. ולכאורה מאז מותר לו כבר ללכת ברחוב.

אך יש לפקפק בזה, דהנה הקובץ שיעורים (סימן שסט) הקשה וז"ל: בהא דקתני בט"ו באב תשש כח חמה, קשה איך תלוי כח החמה בחדשים שלנו, דהן נמנים ללבנה ולא לחמה. ושמא י"ל דרוב פעמים הוא בט"ו באב, וקבעו זמן שוה לכל השנים, עכ"ל. ונראה שמקור דברי הקו"ש, הם מהגמרא בראש השנה (דף טו ע"א) בעא מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי אתרוג ראש השנה שלו אימתי, אמר ליה שבת. שבת דחדשים או שבת דתקופה, אמר ליה דחדשים. בעא מיניה רבא מרב נחמן ואמרי לה רבי יוחנן מרבי ינאי היתה שנה מעוברת מהו, אמר ליה הלך אחר רוב שנים. [ופרש"י שבת דחדשים, של לבנה, או שבת דתקופה, חמה לסוף שלשים של תקופת טבת נכנס שבת של חמה]. וכתבו התוס' וז"ל: אע"ג שבישול הפירות הולך אחר החמה **שנאמר (דברים לג) ממגד תבואות שמש**, ה"נ כתיב (שם) ממגד גרש ירחים, וגם ישראלים מונין ללבנה, יעו"ש. לכאורה מבואר בגמרא על פי תירוצו השני של תוס', דאע"פ שהבישול תלוי בחמה, והיה צריך להיות תלוי בשבת של תקופה, מכל מקום ישראל מונין ללבנה, ולכן ר"ה נקבע לפי זה, וכן אע"פ שהשנה מעוברת, בכל זאת ר"ה הוא שבת, כי הולכים אחר רוב שנים. והוא כעין דברי הקו"ש, שהולכים אחר רוב שנים, למרות שלפעמים עדיין תקופת תמוז לא יצאה.

ולפי זה, הרי שבנוגע לחולה, אין לילך בסכנה אחר הרוב, ויש לחוש למיעוט השנים, ויש לו לילך אחר תקופת תמוז. [ויעוין בצפנת פענח (פ"ד מקידוש החודש הי"ג) שמשמע מדבריו שאף בב"ב הכוונה היא שהולכים אחר התקופה, יעו"ש]. (חש"ח ב"ב קכא ע"ב).

מתי מתחילים לומר תפילת 'ועננו בורא עולם' בשנה מעוברת
וממגד תבואת שמש וממגד גרש ירחים (לג-יד).

שאלה: בשנת תשע"א בתחילת כסלו, עדיין זרחה החמה במלא תוקפה, ובכל הבתי מדרשות דלקו המזגנים במלא כוחם, וזר שהיה נקלע לארץ ישראל, אם לא היה יודע את התאריך, היה בטוח שזה אמצע הקיץ. בתאריך ט' כסלו, פורסם שמו"ח מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל הורה להתחיל לומר את תפילת הגשמים, 'ועננו בורא עולם' בשומע תפילה.

ולכאורה יש לשאול, כיון ששנת תשע"א הייתה שנה מעוברת, והרי מבואר בשו"ת הלכות קטנות (ח"א סימן צ הו"ד בכף החיים סימן תקעה סק"א) שבשנה מעוברת אין להתחיל את התעניות כסדר המשנה. והיינו שלא להתחיל את התענית מי"ז חשוון, אלא יש לדחותו לי"ז כסלו, שהכל מתאחר בחודש אחד. וא"כ למה הקדימו לומר ועננו בתחילת כסלו, שהיא כתחילת חשוון?

תשובה: תלמיד חכם אחד תירץ באופן נפלא, שעיקר הזעקה אינה רק עבור הגשם, הגשם היא רק תוצאה, אך עיקר זעקתנו הוא איך יכול להיות שכבר חודש שלם אנו זועקים שלש פעמים ביום 'ותן טל ומטר לברכה', ואין שום

פניני חזוקי חמד

תזווה, והשמש עדיין זורחת כאילו באמצע הקיץ, ואנו מרגישים ממש שהתקיים בנו הפסוק (איכה ג ח) 'גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי'. ועל זה עיקר זעקתנו שנהיה ראויים שהקב"ה ישמע תפילתנו.

אמנם יש לומר שמו"ח זצ"ל סובר כשיטת הדברי יוסף (שו"ת, ח"ב סימן מה) שגם בשנה מעוברת נוהגים כל דיני התעניות כמו בכל השנים, ואין משגיחין על מהלך השמש, וראיה לכך מהמבואר בגמרא בראש השנה (דף טו ע"א) בעא מיניה רבי יוחנן מרבי ינאי, אתרוג, ראש השנה שלו אימתי, אמר ליה שבת, שבת דחדשים, או שבת דתקופה, אמר ליה דחדשים, בעא מיניה רבא מרב נחמן ואמרי לה רבי יוחנן מרבי ינאי היתה שנה מעוברת מהו, אמר ליה הלך אחר רוב שנים^{יא}.

הרי שאף שראש השנה לאילנות תלוי בגשמים, שבת"ו שבת כבר ירדו רוב הגשמים, ובשנה מעוברת לפי מהלך השמש, עדיין לא ירדו רוב הגשמים, מכל מקום אין מתחשבים בזה, הוא הדין גם לענין אמירת התעניות, או אמירת יעננו בורא עולם, אין מתחשבים במהלך החמה.

עוד הביא ראייה לזה, שהרי בזמן שקדשו בי"ד את השנים, עדיין לא ידעו בבירור עד ר"ח אדר אם מעברים את השנה, ואם כן נהגו גם בשנה זו, לענין התעניות כבכל השנים, ואם כן לא היו שינויים בין שנה מעוברת לשאר השנים, גם אנו אע"פ שאנו כבר יודעים מראש שתהיה שנה מעוברת, אם כל זה אין לשנות את סדר השנים. (חש"ח ר"ה).

לגור בבית פרטי או בבית משותף

וַיִּשְׁכֶּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדַר עֵין יַעֲקֹב אֶל אַרְץ דְּגָן וְתִירוֹשׁ אֶף שָׁמְיו וְעָרְפוּ טָל (לג-כח).

שאלה: אדם היכול לגור בבית פרטי, או בבית משותף שגרים בו עוד משפחות, במה יבחר. צדדי הספק הם: לבית פרטי יש עדיפות, כי לא יהיו שם מריבות וקטטות, משא"כ בבית משותף שגרים בו הרבה משפחות, קורה שמחרחרים ריב ומדון. מאידך כשגרים הרבה משפחות יחד יש אפשרות לעשות חסד איש עם רעהו, ולפעמים גם מקיימים מצוות ביחד, כגון עירובי חצירות, ולפעמים קובעים השכנים שיעורי תורה ובפרט נשים. מה יש להעדיף?

תשובה: נאמר במסכת מכות (דף כד ע"א) אמר רבי יוסי ברבי חנינא, ארבע גזירות גזר משה רבינו על ישראל, ובאו ארבע נביאים ובטלו. משה אמר (דברים לג) **וּישְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בְּטַח בְּדַר עֵין יַעֲקֹב**, בא עמוס וביטלה, שנאמר חדל נא, מי יקום יעקב כי קטן הוא. וכתב ע"ז העיון יעקב: עיין במפרשים, ועי"ל שישכון ישראל בטח, דהיינו כל אחד ישכון בדד, שאז לא יהיה קטטה ומריבה ביניהם, [דהיינו שיגורו כל אחד בבית פרטי], משא"כ כשהם מקובצים יחד, שאז מתחרחרים ריב ומדון [דהיינו בבית משותף], ואפשר לומר שזה כוונת המן, ישנו עם אחד [כלומר כל אחד גר לחוד] כשהם מפוזרים ומפורדים בין העמים. וזה שאמר 'עין יעקב', כלומר כעין יעקב שנאמר בו ויותר יעקב לבדו וגו',

י. ולכאורה יש לשאול, שהרי לפעמים הרבה תפילות אנו שופכים לפני הקב"ה על חולים וכדו' ואינם נענים, ואין אתנו יודע עד מה, ומה שנא גשמים שבו אנו צריכים להוסיף תפילה מיוחדת על אי קבלת התפילה. ויש לומר בכל הדברים אין אנו יודעים חשבונות שמים, ואין תפילה חוזרת ריקם, משא"כ גשמים שהקב"ה רוצה להוריד גשמים, אך צריכים עבור זה תשובה ותפילה, ואם אין גשמים אין זה אלא רק משום שאין אנו ראויים לכך, וכך כתב הבעל הטורים (דברים יא כג) בכל לבבכם ובכל נפשכם. ונתתי מטר. לומר שאין נענים על המטר אלא אם כן יכוונו להתפלל בכל לב. ולכן כאשר אנו מתפללים ואינם נענים, זה סימן שאנו צריכים להוסיף בתפילה יותר בכל לב, ולחזור בתשובה שלימה.

יא. והנה בקובץ שיעורים (כבא בתרא סימן שסט) הקשה וז"ל: בהא דקתני בט"ו באב תשש כח חמה, קשה איך תלוי כח החמה בחדשים שלנו, דהן נמנים ללבנה ולא לחמה. ושם י"ל דרוב פעמים הוא בט"ו באב, וקבעו זמן שיהיה לכל השנים, עכ"ל. ונראה שמקור דברי הקובץ שיעורים הם מהגמרא שגם בשנה מעוברת הולכים אחר רוב שנים. וכתבו התוס' וז"ל: אף על גב שבישול הפירות הולך אחר החמה שנאמר (דברים לג) 'ממגד תבואות שמש', ה"נ כתיב (שם) 'ממגד גרש ירחים', וגם ישראלים מונין ללבנה, יעו"ש. לכאורה מבואר בגמרא על פי תירוץ השני של תוס', דאע"פ שהבישול תלוי בחמה, והיה צריך להיות תלוי בשבת של תקופה, מכל מקום ישראל מונים ללבנה, ולכן ראש השנה נקבע לפי זה, וכן אף על פי שהשנה מעוברת, בכל זאת ר"ה הוא שבת, כי הולכים אחר רוב שנים. והוא כעין דברי הקו"ש, שהולכים אחר רוב שנים, למרות שלפעמים עדיין תקופת תמוז לא יצאה.

פרשת וזאת הברכה

שנתאבק עם המלאך ויכול לו, כדכתיב כי שרית עם אלוקים ואנשים ותוכל לו. ובא עמוס ובטלו, ומי יקום יעקב, כי קטן הוא, על כן אין לנו לדמות ליעקב, רק איש את אחיו יעזרו, עכ"ל.

ולפי זה עדיף לגור בבית משותף, כשאפשר לעשות בו חסד ולקיים בו שיעורי תורה. ויעוין ברבנו יונה (בשערי תשובה שער שלישי ט) שכתב: יסוד השכר ושורש הגמול חלף העבודה, בקיום מצות עשה, כמו שנאמר (משלי יג יג) וירא מצות הוא ישלם... והעבודה היא במצות התלויות במעשה וכו', עכ"ל. ולכן כדאי להתאמץ כדי לקיים מצוות עשה, אם הם מצויות יותר בבית משותף, ויזהר וישמר מלהיכשל בלא תעשה שברייב ומדון.

וכעין זה כתב בשמירת הלשון לח"ח (שער התבונה פרק א בהערה) בביאור דברי הגמרא בחולין (דף פט ע"א) אמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נח) האמנם אלם צדק תדברון מישרים תשפטו בני אדם, מה אומנותו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם, יכול אף לדברי תורה תלמוד לומר צדק תדברון. דלכאורה תמוה דמהיכי תיתי נאמר שיהיה אלם גם מדברי תורה.

ומבאר החפץ חיים דיש שני אופנים ללמוד תורה, א. ללמוד בעצמו. ב. ללמוד בחבורה עם אחרים. ובכל אחד יש מעלה וחסרון, אם לומד בעצמו יש מעלה שלא יוכל לבוא לידי דיבורים אסורים, כי אין לו עם מי לדבר, אבל יש גם חסרון שהלימוד לא יתברר יפה על ידי זה. ואם ילמד עם אחרים, יש חסרון שעל ידי ההתחברות לפעמים מגיעים לידי דיבורים אסורים, אבל כנגדו יש מעלה גדולה שהלימוד מתברר יפה. וזה כוונת הגמרא דהיה הו"א דאף בדברי תורה עדיף שלא ילמד בחבורה ולא ידבר עם אנשים כלל כדי שלא ימשך לדיבורים אסורים, אלא ילמד בעצמו, וכה"ג בשאר מצוות כגון תפילה וכדומה, לעולם יקיים המצוות בעצמו ביחידות ולא בחבורה. ועל זה השיבה הגמרא שנאמר צדק תדברון ולא כתיב צדק תדבר בלשון יחיד כמו שפתח הפסוק בלשון אלם, להורות לנו שידבר צדק בחבורה, יעו"ש. ומזה יש ללמוד שעדיף להיות בחבורה, כדי שיוכל לקיים מצוות ברוב עם, אך יקפיד שלא להגיע לידי דיבורים אסורים. (חש"ח מכות כד ע"א).

הוריש בתיו לבניו ואחד מהם יצטרך לתת בית כנסת, היקבל פיצוי

וְאֵת הַנֶּגֶב וְאֵת הַפְּזָר בְּקֶצֶת יִרְחוּ עִיר הַתְּמָרִים עַד צֶעַר (לד-ג).

שאלה: אדם כתב צוואה, ובה הוריש רכוש רב לכל בניו, כל אחד קיבל כמה דירות. אך תנאי כתב בצוואתו שרוצה שבאחד הבתים יצטרך הזוכה בהם, להקצות מקום לבית כנסת, כדי שכל המשפחה תוכל להתאסף שם לתורה ולתפילה ובשעת פקודה ביארציית שלו ילמדו שם הבנים משניות לע"נ. האב לא קבע באיזה בית יהיה בית הכנסת, אלא יוטל גורל ועל מי שהגורל יפול הוא יצטרך להקצות חלק מחלקו בירושה, לצורך בית כנסת. האב השאיר גם גינה קטנה אשר בה נטע עץ אתרוג ולולב הדס וערבות, וגינה זו לא כתב האב בצוואתו מי יקבלנה. טוען הבן שנפל בגורלו לתת בית כנסת, שראוי והגון שכתמורה לבית הכנסת שהוא נותן יקבל פיצוי קטן והיא הגנה, ושאר האחים רוצים לשמוע האם דעת תורה כדעת אחיהם?

תשובה: כתב בתו"י יומא (דף י"ב ע"א ד"ה הא בתי כנסיות) וז"ל: ...כדאמרינן במדרש (ילקוט וזאת הברכה ואבות דרבי נתן פרק לה) שלא חלקו [השבטים] דושנה של יריחו [אלא יחדוה] ליתנה למי שיהא בית המקדש בנוי בחלקו, עכ"ל. הרי דבר ישר הוא לתת למי שיפול בחלקו לבנות את בית המקדש, את דושנה של יריחו. וכך גם בענייננו, ראוי ליתן למי שיפול בחלקו להקצות מדירותיו דירה לבית הכנסת פיצוי, והגינה היא פיצוי נאות ודומה קצת לדושנה של יריחו. ויש לחלק דמבואר בבנין יהושע בשם הילקוט (פרשת ראה סימן תתעט) שדושנה של יריחו היתה ת"ק אמה על ת"ק אמה, כנגד הר הבית שהיה כך כדי ליתן זה כנגד זה, כדי שיהיה לכל ישראל חלק בהר הבית, עכ"ל. ולפי זה אין ללמוד לשאלתנו מאבות דר"נ כי כאן אין ענין שיהיה לכל האחים חלק בבית הכנסת. ועוד יש לחלק שבחלוקת הארץ לכתחילה לא חלקו את יריחו כדי ליתנו למי שיקבל את מקום המקדש, משא"כ בנידוננו שהאבא חילק את כל נכסיו, ולא השאיר את הגינה כפיצוי למי שיפול בחלקו הבית כנסת, אם כן יתכן שאין מקום לפצותו. אך בכ"ז נראה מסברא שיש לנהוג כך.

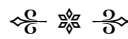
פניני חזוקי חמד

והנה נאמר במסכת יומא (דף כ ע"ב) שקולו של כהן גדול כשאמר אנא השם, היה נשמע עד יריחו, ולפי הנ"ל יש מקום לבאר את טעם הדבר שהיה נשמע עד יריחו, כי דושנה של יריחו ניתן כתמורה לבית המקדש, לכן גם הוא קשור לתפארתו של בית המקדש. ויעוין בפירוש המיוחס לראב"ד (מסכת תמיד פ"ג) שכתב בשם החסיד שכל הדברים המבוארים במשנה שהיו נשמעים עד יריחו, הכוונה היא שהיו נשמעים רק ביריחו, ובטעם הדבר ביאר וז"ל: מפני שיריחו היתה כמו ירושלים, מפני שהיא היתה התחלת כיבוש ארץ ישראל, וכמו דתרומת דגן צריך לתרום, כן נתרמה ארץ ישראל עצמה, ובשביל כך התרימה יהושע להיות קודש, לפיכך היא כמו ירושלים, והיו נשמעין בה כל הנך דקתני, כדי שירגישו בני אדם שביריחו יש כמו כן קצת קדושה כמו בירושלים, ע"ש. ויעוין גם במסכת תענית (דף כז ע"א) שכשהיו הכהנים עולים לעבוד בירושלים חצי המשמר היה עולה ליריחו כדי לספק מים ומזון לאחיהם שבירושלים.

יכול להקים ישיבה ביריחו או בעיר אחרת

שאלה: אדם שבאפשרותו להקים ישיבה ביריחו או בעיר אחרת מסתפק האם יקים אותה ביריחו האם יש בה יותר קדושה מעיר אחרת?

תשובה: נאמר במסכת יומא (דף כ ע"ב) וכבר אמר אנא השם חטאתי ונשמע קולו ביריחו, בפירוש המיוחס לראב"ד (מסכת תמיד פ"ג) שכתב בשם החסיד שכל הדברים המבוארים במשנה שהיו נשמעים עד יריחו, הכוונה היא שהיו נשמעים רק ביריחו, ובטעם הדבר ביאר וז"ל: מפני שיריחו היתה כמו ירושלים, מפני שהיא היתה התחלת כיבוש ארץ ישראל, וכנ"ל. ואם כן כיון שביריחו יש קצת קדושה כמו בירושלים, יש להעדיף אותה. וכמו שמצינו שכשהמלאך פגש את יהושע ביריחו, ואמר לו של נעלך מעל רגלך (יהושע ה טז), ומובא בתוספתא דתרגום שהיתה שם ישיבת אלישע, וכבר כעת כשבע מאות שנה מלפני כן כבר היה קדושה למקום. (חש"ח יומא יב ע"א). [הובא גם בפרשת ראה].

קנה קבר מחיים, ואח"כ נקבר בשכנותו רשע

וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה' (לד-ה).

שאלה: ראובן שהוא אדם כשר בישראל, קנה חלקת קבר בהיותו בחיים, וכשנפטר ובאו בניו לקבורו, הבחינו שבצמוד לחלקה של אביהם נקבר אדם רשע, האם מותר להם לקבור את אביהם בחלקה שקנה לעצמו, או שמא אין לקבורו שם דאין קוברין צדיק אצל רשע. ועוד שאלו, דמאחר ואביהם קנה את החלקה שלו לפני שהרשע נקבר שם, אולי מותר להוציא את הרשע מקברו ויקברוהו במקום אחר, מכיון שהוא נקבר שם שלא כדין, שהרי אביהם הוא אדם כשר, ולא היה רשות לקבור רשע בשכנות לקברו?

תשובה: נאמר בתורה (דברים לד, ה): **וימת משה עבד ה' ע"פ ד' ויקבר מול בית פעור, ופרש"י:** מוכן היה מששת ימי בראשית. ותמוה מה היה קשה לרש"י שהיה צריך לפרש שהקבר היה מוכן מששת ימי בראשית. ותירץ בחנוכת התורה על פי המבואר במסכת ע"ז (דף מד ע"ב) שר"ג היה רוחץ במרחץ שהיה אצל ע"ז, שאלו עובד ע"ז אחד הא כתיב בתורתכם ולא ידבק בידך מאומה א"ל הוא בא בגבולי ואין אומרים נעשה המרחץ לנוי ע"ז אלא ע"ז נעשה נוי למרחץ והיה גם כאן ק' היאך היו קוברין את משה אצל ע"ז, וע"ז פירש"י שקברו מוכן היה מששת ימי בראשית וא"כ בא ע"ז בגבולו עכ"ד.

לפי זה אולי ה"ה בענינו, שהקבר של הצדיק נקנה והיה מוכן עבורו לפני שקברו לידו רשע, אולי מותר לקבור את הצדיק שם, למרות שיש בשכנותו אדם רשע.

אולם יש לדחות דבנידון של משה רבינו, הוא לא היה קבור סמוך ממש לע"ז, אלא שמשום מאיסותא דע"ז לא היה ראוי להקבר אפילו מול בית פעור, ועל זה כתב רש"י שקברו של משה היה מוכן מששת ימי בראשית, ופעור באה בגבולו, משא"כ בענינו שיש הלכה שאין קוברין רשע אצל צדיק, ודין זה הוא דאורייתא כמבואר בחת"ס (יו"ד סימן שמא), ואין כל היתר לכך אפילו אם הרשע נקבר שם שלא כדין.

פרשת וזאת הברכה

מה שיש לדון הוא האם מותר להוציא את הרשע משם, מפני שנקבר שם שלא כדין, ואם אי אפשר להוציא את הרשע, יש לדון האם אפשר לקבור את הצדיק שם על ידי שיעשו מחיצה ביניהם.

והנה יעוין בחת"ס (הנ"ל) שכתב שאם קברו ספק מומר ליד צדיקים, אין מוציאים אותו, מאידך בגליון מהרש"א (על השו"ע סימן שסב) שדין זה שלא לקבור רשע אצל צדיק הוא רק לכתחילה. ויתכן שבענינו שקברו את הרשע לפני שקברו את הצדיק, אף החת"ס יודה שלא יוציאו אותו.

ויעוין עוד במנחת יצחק (ח"ו סימן קלו) שדן בדבר מעשה שהיה שקברו איש חפשי, אצל קבר של צדיק וגאון מפורסם, ודנו האם מותר לפנותו, ואם אי אפשר לפנות אותו האיש אם מותר לפנות עצמות של אותו צדיק שלא יהא קבור אצל רשע. ובתחילת דבריו מאריך בחומרת דבר זה, אמנם בדיעבד אם כבר קברו את הרשע, הוא מציין בתחילה לדברי הרמ"ע מפאנו (סימן מד תשובה לבי קברי) שכתב וז"ל: ובעובדא דאתשילנא יש צער גדול הרבה יותר וודאי שאם יוציאוהו למת ראשון הרי יותר טוב שנוציאוהו אנחנו, ואם לא יוציאוהו טובתם רעה הוא, שהרי אפי' צדיק וצדיק אין קוברין זה על זה אלא בהפסק עפר ו' טפחים כדברי רב האי גאון ז"ל, ורשע אצל צדיק אפי' בכותל מפסיק אין קוברין, ואפי' רשע קל אצל רשע חמור אין קוברין, כ"ש היכא דאיכא למיחש לערבוביא או אפי' קירוב עצמות בלבד עצם אצל עצם דלא בר מיני' חלילה, והזריז לפנותו הרי זה משובח וכו', עכ"ל.

מאידך מציין לדברי הספר חסידיים במקום אחד (סימן רנג) כתב וז"ל: רשע אחד היה קבור בין ההרוגים בא בחלום לאדם חשוב חי שיוציאוהו מביניהם שקשה להם ביותר עכ"ל, ובמקום אחר (סימן תשה) כתב וז"ל: מעשה בת"ח צדיק שקברוהו אצל מי שאינו הגון, בא הצדיק אל כל בני העיר בחלום הריעותם לי שקברתוני אצל בית הכסא שריחו רע, וקשה לי העשן, ושמנו אבנים בין קבר הצדיק לקבר הרשע כמחיצה, ומשם והלאה לא בא להם בחלום, עכ"ל. הרי דס"ל דיש עצה בעשיית מחיצה ביניהם אבל לא צריך לפנותו. וכתב המנחת יצחק כמה סברות לחלק בין הסימנים, ואחד החילוקים הוא דאם קברו תחילה את הצדיק ואח"כ הרשע בא בגבולו יש לפנותו, אבל אם האיני הגון נקבר קודם, והצדיק בא בגבול הרשע, ולפנות הצדיק לא ניחא ליה, וע"כ סגי בדיעבד במחיצה, יעו"ש מה שהאריך בנידון זה.

ולמעשה נראה שבענינו מאחר שהרשע נקבר תחילה, ויש אומרים שבכל מקרה לא מפנים, הרי שאין לנו רשות לפנותו, ואם כן לכתחילה יש לקבור את הצדיק במקום אחר, ואם יש ענין להקבר דוקא כאן, יעשו מחיצה בין הקברות. (חש"ח ע"ז מד ע"ב).

האם מותר לבן נח להסתכן ולהחביא יהודי, כדי שלא יהרגוהו

וַיִּכְּפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת מֹשֶׁה בְּעֶרְבַת מוֹאָב שְׁלֹשִׁים יוֹם וַיִּתְּמוּ יְמֵי כִּבִּי אֶבֶל מֹשֶׁה (לר-ח).

שאלה: בימי מלחמת העולם השניה, היה גוים יחידים שהסתכנו והחביאו יהודים, כדי שהנאצים ימ"ש לא יהרגו אותם, וסיכנו בזה את חייהם, שהנאצים הודיעו שאם יתפסו גוי הנותן מסתור ליהודי, יירו במקום, ויש לשאול האם מותר לגוי לסכן נפשו כדי להציל יהודי?

תשובה: בשאלה זו יש להסתפק בכמה ספיקות, א. האם בן נח מצווה על קידוש השם. ב. כאשר בן נח אינו מצווה למסור נפשו, האם מותר לו להחמיר על עצמו ולמסור נפשו. ג. האם בן נח יש לו מצווה להציל יהודי. ג. האם מותר לסכן עצמו כדי להציל יהודי.

האם בן נח מצווה על קידוש השם

איתא בסנהדרין (דף עד ע"ב) בעו מיניה מרבי אמי, בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם. והקשו התוס' (ד"ה בן נח): הא וחי בהם בישראל כתיב, ואפילו ישראל היה מחויב למסור עצמו אפילו בצינעא אי לא דכתיב וחי בהם. ויש לומר דדילמא לא איצטריך וחי בהם אלא כי היכי דלא גילף שאר מצות מרוצח ונערה

פניני חשוקי חמד

המאורסה, דאפילו בצינעא יהרג ואל יעבור לכו"ע, עכ"ד. והביאו שם התוס' (דף עה ע"ב ד"ה ואם) שתי גירסות אם הבעיא נפשטא או לא. והרמב"ם (פ"י מהלכות מלכים ה"ב) פסק שאין בן נח מצווה על קידוש השם.

האם לבן נח מותר להסתכן כדי לקיים מצוה

הרא"ם (שמות ד כד) הביא את דברי רש"י, שלכן משה רבינו לא מל את בנו קודם שיצא לדרך, אמר אמול ואצא סכנה היא לתינוק. והקשה הרא"ם איך היה מותר למשה רבינו לעבור על מצות עשה דמילה, משום סכנת הולד, והלא עדיין לא נתנה תורה, דכתיב 'וחי בהם', ובן נח חייב לקיים את המצות אף במקום סכנה, ותירץ שעשה כן מסברא, שיותר טוב לבטל מצוה אחת במקום סכנה, כדי שיקיים אח"כ כל המצוות, ממה שיקיים מצוה אחת, ויבטלו כל המצוות.

והפרשת דרכים (דרוש השני) הקשה על הרא"ם כמה קושיות, והקושיא השלישית, שמה שנתחדש בישראל 'וחי בהם', היינו כשהוא כבר בסכנה מותר לעבור על איסור תורה ולהתרפאות, אבל שיביא אדם עצמו לידי סכנה כדי לקיים מצוה, לזה לא צריך קרא, שהרי נאמר 'רק את דמכם לנפשותיכם אדרוש', ומאי חזית שכדי לקיים מצוה אחת, יעבור על דברי תורה בקום ועשה.

האם מותר לבן נח להחמיר על עצמו ולהסתכן במקום מצוה

עוד הביא שם הפרשת דרכים בשם המהרי"ט שאף לשיטות הראשונים שאדם רשאי להחמיר על עצמו, במקום שנאמר יעבור ואל יהרג, מ"מ בן נח אסור לו להחמיר על עצמו, דכיון שאינם מצווים על קידוש השם, למה יחבול בעצמו. אולם הביא בשם המהר"ש יפה שמותר, שבמדרש איתא 'ואך את דמכם', יכול כחנניה מישאל ועזריה, תלמוד לומר ואך. ולכאורה הפסוק מיירי בבן נח, הרי שמותר לו למסור נפשו, כדי שלא לעבוד ע"ז ואינו נחשב לחובל בעצמו. ועיי"ש עוד שלכן אברהם אבינו, אע"פ שיתכן שהיה לו דין בן נח, מסר נפשו ושבר עבודה זרה, וסיכן את חייו ונכנס לתוך כבשן האש.

נמצא שהרא"ם סבר שבן נח חייב להסתכן כדי לקיים מצוה, והפרשת דרכים כתב שאסור לבן נח להסתכן כדי לקיים מצוה. ולענין קידוש השם, כשרוצה להחמיר על עצמו, דעת המהרי"ט שבן נח אסור לו להחמיר על עצמו, וכן כתב המנחת חינוך (מצוה רצו ס"ק כט), ודעת המהר"ש יפה שמותר לו להרג כדי לקיים מצוה. וכן כתב החמדת שלמה (או"ח סימן לח) שמותר לבן נח למסור עצמו במקום שאין מחויב למסור נפשו²¹. וכן כתב המשך חכמה (וזאת הברכה ד"ה ויבכו) שמותר לבן נח להיהרג על מצוה שאין צריך לההרג עליהם.

האם מותר לנכרי להסתכן כדי להציל יהודי

אך עדיין יש לעיין, שמי יימר שיש מצוה לבן נח להציל יהודי ממיתה, שהרי בן נח מצווה רק על שפיכות דמים, אבל כשנכרי אחר רוצה להרוג יהודי, מי יימר שמותר לו לסכן את עצמו, כדי להחביאו.

והנה אמרינן בסוטה (דף יא ע"ב) ותחיין את הילדים, תנא לא דיין שלא המיתו אותן, אלא שהיו מספיקות להם מים ומזון. ובלא ספק שבזה שסיפקו להן מים ומזון סיכנו את עצמן יותר. ויש לשאול בשלמא מה שמסרו עצמן שלא להרוג את התנוקות, היינו משום שבן נח מצווה על שפיכות דמים, אך למה להן לסכן את עצמן ולספק מים ומזון²².

ויש ליישב דבר זה על פי דברי החזון איש (או"ח סימן נט אות ד ד"ה שו"ע) שכתב לגבי ילד הסובל משלשולים, שמותר לחלל שבת עליו לבשל לו מזון טרי. ואם האב שם מבטחו בה, ולא מחלל שבת, אין מזניחין אותו, יעו"ש,

²¹ ועל פי זה ביאר איך מסר אברהם אבינו נפשו, ועיי"ש שגם תירץ למה משה רבינו לא סיכן עצמו.

²² ויש שתירצו שאמרינן התם כגמרא שפרעה תבען לתשמיש, ובא אליהן ממ"נ אם דינכם כבן נח, אין אתם מצווין על קידוש השם, ואם דינכם כישראל, אין אתם מצווים על העוברים, והם קידשו את השם לחומרא גם אם דינם כישראל, וגם אם דינם כבן נח, ולכן היה מספקות להם מים ומזון, לחומרא שמא דינם כישראל.

פרשת וזאת הברכה

וכך בענייננו, המיילדות סמכו על הקב"ה שלא יגרם להם נזק, ונראה שהוא הדין לנכרי מותר לסמוך על הקב"ה ולהציל יהודי.

האם מותר לנכרי להמית את עצמו כדי להציל יהודי

אמנם יש להעיר מדברי הגמרא בתענית (דף כט ע"א) שם נאמר: כשחרש טורנוסרופוס הרשע את ההיכל, נגזרה גזרה על רבן גמליאל להריגה, בא אותו הגמון ועמד בבית המדרש ואמר בעל החוטם מתבקש בעל החוטם מתבקש, שמע רבן גמליאל אזל טשא מינייהו, אזל לגביה בצנעא אמר ליה אי מצילנא לך מייתית לי לעלמא דאתי, אמר ליה הן. אמר ליה אשתבע לי, אשתבע ליה. סליק לאיגרא נפיל ומית, וגמירי דכי גזרי גזירתא ומית חד מינייהו מבטלי לגזרתייהו, יצתה בת קול ואמרה אותו הגמון מזומן לחיי העולם הבא, יעו"ש. הרי לפנינו שמותר לגוי למסור ולהרוג את נפשו כדי להציל יהודי.

מותר למסור נפשו תחת תלמיד חכם

ואולי יש ליישב על פי המבואר בספר מגדל עוז (אוצר הטוב פנה א אות פה"י) שאדם רשאי למסור עצמו להריגה כדי להציל חברו, ודוקא כשיודע שחבירו תלמיד חכם כשר וצדיק יותר ממנו, או בשביל אביו ורבו, דאי לאו הכי, ודאי אמרינן מאי חזית דדמי דידיה סמיק טפי מדידך. ולפיכך אפילו את בנו יחידו אשר אהב אינו יכול להציל באופן זה. אם לא שהאב זקן שאי אפשר לו לקיים עוד פרו ורבו, בזה נראה להקל, כשהבן לפחות אדם כשר, אפילו אינו גדול כמותו.

ולכאורה הדברים צריכים ביאור, מאחר ואסור לאדם למסור נפשו למען הצלת חבירו, אם כן מדוע מותר למסור עצמו למען הצלת בנו כשהאב זקן ואי אפשר לו לקיים עוד מצות פרו ורבו? ואולי כשהאב אינו מסוגל כבר להעמיד דורות, וכשיציל את הבן יוליד עוד בנים, אם כן דומה האב ליחיד המוסר עצמו למען רבים שמותר, כשם שמסרה עצמה אסתר למיתתה למען הצלת עם ישראל. וגם דומה ללולינוס ופפוס אחיו, שמסרו נפשם להצלת אנשי לודקיא כשביקש טוריינוס להרגם, וכמבואר במסכת תענית (דף יח ע"ב).

ומצאנו קצת סמך לדברי המגדל עוז מהקדמת השער אפרים, בו מספר הגאון בן המחבר, שבצעירותו נפגע ונדבק במגיפה שהיתה בעיר, ואביו בעל השער אפרים, בראותו את מצב בנו, התפלל להשי"ת ואמר "מי יתן מותי תחת בני" מיד הבריא הבן, והאב חלה את מחלתו ועלתה נשמתו למרומים, יעו"ש. אמנם אפשר לחלק בין תפילה למעשה.

מותר לגוי למסור עצמו למות תחת יהודי

ועל פי זה יש לומר, שאע"פ שאסור לגוי למסור את נפשו על קידוש השם, מכל מקום כשעושה כן להציל ישראל, הדבר מותר, דהמציל נפש אחד מישראל כאילו הציל עולם מלא, והוי כמסירת יחיד למעל הצלת רבים, שהדבר מותר. ואפילו להחולקים על המגדל עוז, יש לומר שהכא מודים, דישראל לגבי נכרי, כיחיד לגבי רבים דמי, משא"כ בישראל, אי אפשר לשער מעלותיו של כל אחד ואחד.

ולכאורה עדיין יש לחלק שביהודי יש לו מצוה להציל יהודים אחרים, וא"כ כאשר מוסר נפשו, הרי הוא מקיים מצוות הרבה, אבל לנכרי שאין מצוה להציל יהודי, למה מותר לו לאבד עצמו, כדי להציל יהודי, ואולי אפשר לתרץ כמו שכתב הפרשת דרכים, שאע"פ שאין גוי מצווה למסור עצמו על שש מצות בני נח, מ"מ על שפיכות דמים, צריך למסור עצמו, כיון שיש בזה סברא, מאי חזית, וא"כ גם מותר למסור עצמו, כיון שיש בזה סברא חזקה, שהרי הוא יודע שדם היהודי אדום יותר מדמו, וצ"ע. (חש"ח סנהדרין עד ע"ב).

י"ד. ויעוין עוד בזה מה שכתב הפתחי תשובה (יו"ד סימן רנב סק"א) בשם ה"ד אליהו, שאסור להסתכן בשביל להציל יהודי כמותו, אבל להציל תלמיד חכם יותר ממנו, מותר להסתכן ממדת חסידות.

פניני חשוקי חמד

גבור המוציא דבר כבוד בשבת או ביוכ"פ

ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל (לד-יב).

שאלה: כשצריך להוציא מרה"י לרה"ר מכונת רנטגן עבור חולה מסוכן, ואפשר להוציא ע"י שנים, או ע"י איש אחד שהוא גבור, מה להעדיף?

תשובה: נאמר בשו"ע (סימן תריא ס"ב): כל מלאכה שחייבים עליה בשבת חייבים עליה ביום הכפורים, וצ"ע איך הוציא משה רבינו ע"ה את הלוחות השניות לרשות הרבים ביום הכפורים?

דן בזה בלבושי מרדכי (סימן רנג) וכתב וז"ל: ולענ"ד כיון שירד משה ביוהכ"פ, ולא קבלו התענית מאתמול, לא התענו בשנה ההיא, ואכלו בו עם חותן משה. ומשו"ה לא אכל מרע"ה עמהם כי הוא קיבל תענית מבערב, והתענה, עכ"ל. עכ"פ חזינן מדבריו שאותו יוהכ"פ לא צמו בו ישראל כיון שלא נצטוו עליו עדיין ומשה רבנו שצם הוא בגלל שקיבל עליו את התענית מאתמול. ואולי בנוגע למלאכה אולי עדיין גם לא נצטווה, וצ"ע.

והנה הרמב"ן חולק וסובר שצמו, וכך כתוב בדעת זקנים לבעלי תוס', ונראה ליישב גם לפי שיטתם, על פי מה שכתוב בתרגום יונתן בן עוזיאל (דברים לד יב) 'ולכל דחיל רב דעבד משה בזמן דקבל תרין לוחי אבן דסנפרינון ומתקלהון ארבעין סאויין', עכ"ל. וכך כתוב בנדרים (דף לח ע"א) שמשה רבנו היה גבור, מזה שאחו בלוחות והשליכם, והנה נאמר במסכת שבת דף עד ע"ב 'חכמה יתירה שאני', וכתבו התוס' (ד"ה חכמה): "והעושים אותם בטלה דעתם אצל כל אדם". ואולי כך אפשר גם לומר ביחס להוצאה, דגבורה יתירה הגורמת להשתאות שאני, ואין חייבים עליה, דהוי כעין הוצאה שלא כדרכה, וצ"ע.

ואם כנים דברינו יוצא שאם צריך להעביר מכונה כבידה בשבת או ביום הכפורים, מרשות לרשות לצורך פיקוח נפש, ואפשר להוציאה ע"י גבור גדול, עדיף שהוא יוציאנה, ולא יוציאנה שנים, כיון שבשנים שעשו כשכל אחד אינו יכול לעשות את הדבר לבד חייבים בקרבן, ואילו הגבור יתכן שפטור לגמרי. אך דברינו עדיין צ"ע דאולי משא כבוד אין זה חכמה יתירה כי כל אחד שיש לו כח נושא משא כבוד, וצ"ע. (חש"ח שבת עד ע"ב).

